

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ECZACILIK EĞİTİMİNDE ECZACILIK ETİĞİNİN YERİ VE
ÖĞRENİM HEDEFLERİ**

G. HALE ÖZCÖMERT COŞKUN
DOKTORA TEZİ

DEONTOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Şefik GÖRKEY

İSTANBUL-2010

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ECZACILIK EĞİTİMİNDE ECZACILIK ETİĞİNİN YERİ VE
ÖĞRENİM HEDEFLERİ**

G. HALE ÖZCÖMERT COŞKUN
DOKTORA TEZİ

DEONTOLOJİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Şefik GÖRKEY

İSTANBUL-2010

TEZ ONAYI

Kurum : Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Programın seviyesi : Yüksek Lisans ( ) Doktora (X)

Anabilim Dalı : TIP TARİHİ VE ETİK

Tez Sahibi : G. HALE ÖZÇÖMERT ÇOŞKUN

Tez Başlığı : ECZACILIK EĞİTİMİNDE ECZACILIK ETİĞİNİN

Sınav Yeri : YERİ VE ÖĞRENİM HEDEFLERİ
MARMARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAK. TIP TARİHİ VE ETİK AD

Sınav Tarihi : 11 / Mart / 2011

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman (Unvan, Adı, Soyadı)	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Hafik Kökçü	M.Ü. Tıp Fak.	[İmza]
Sınav Jüri Üyeleri (Unvan, Adı, Soyadı)		
Prof. Dr. Faure Dolan	M.Ü. Ecz. Fak.	[İmza]
Prof. Dr. Murat Yıldırım	İTÜ, İstanbul Tıp Fakültesi	[İmza]
Yrd. Doç. Dr. Mine Selvadit	Kocaeli Üniversitesi Tıp Fak. M.Sağ.	[İmza]
Doç. Dr. Gülten Dinç	İnönü Ünv. Tıp Fak.	[İmza]

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü yönetim Kurulu'nun .05./05./2011. tarih ve 22 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

[İmza]

Prof. Dr. Gülten Z. OMURTAG

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

Uzm. Ecz. G. Hale ÖZCÖMERT COŞKUN

TEŞEKKÜR

Çalışmam sırasında bana her zaman destek olan sayın hocalarım, Prof. Dr. Şefik Görkey, Prof. Dr. Emre Dölen ve Prof. Dr. Nuran Yıldırım'a teőekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tüm bu zaman zarfında yanımda olan sevgili eőim Cem Coşkun'a canım oğlum Atkan Coşkun'a ve sevgili aileme de manevi desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKLER

BEYAN	i
TEŞEKKÜR	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar	vii
TÜRKÇE ÖZET	1
SUMMARY	2
1. GİRİŞ VE AMAÇ	3
2. GEREÇ VE YÖNTEM	5
3. GENEL BİLGİLER	6
3.1. TEMEL KAVRAMLAR	6
3.1.1. Etik ve Eczacılık Etiği	6
3.1.2. Deontoloji ve Eczacılık Deontolojisi	8
3.1.3. Biyoetik	9
3.1.4. İlke Kavramı ve Temel Etik İlkeler	11
3.1.4.1.Özerkliğe saygı ilkesi	12
3.1.4.2. Yararlılık ilkesi	14
3.1.4.3. Zarar vermeme ilkesi	14
3.1.4.4. Adalet ilkesi	15
3.1.5. Eczacılık Deontolojisi ve Etiği	16
3.1.5.1.Eczacılıkta Karşılaşılan Etik Sorunlar	18
3.1.5.2. Eczacılıkta Karşılaşılan Etik İnkilemler	22
3.2. ECZACILIK VE TIP ETİĞİNDE ÖĞRENİM HEDEFLERİ VE YÖNTEMLERİ	24

3.2.1. Felsefe (Philosophy)	28
3.2.2. Din ve Teoloji (Religion and Theology)	28
3.2.3. Mesleki Kodlar (Professional Codes)	29
3.2.4. Hukuk Yöntemi (Legal Methods)	29
3.2.5. Vakasallık-Kasustri (Casuistry)	30
3.2.6. Tarih (History)	31
3.2.7. Kalitatif Yöntem (Qualitative Methods)	31
3.2.8. Etnografik Yöntem (Ethnographic Methods)	31
3.2.9. Kantitatif Yöntem (Quantitative Surveys)	32
3.2.10. Deneysel Yöntem (Experimental Methods)	32
3.2.11. Ekonomi ve Tanımlayıcı Bilimler (Economics and Decision Science)	32
3.3.ECZACILIK ETİĞİ ÖĞRETİMİNDE DÜNYADAN ÖRNEKLER	34
3.4.ECZACILIK ETİĞİ ÖĞRETİMİNDE TÜRKİYE'DEKİ DURUM	36
3.5. ECZACILIK ETİĞİNİN TEMEL KONULARI	63
3.5.1. Eczacılık Etiğinin Gelişimi ve Amacı	64
3.5.2. Eczacılık Etiği ve Deontolojisi	65
3.5.3. Etik İlke, Etik Sorun, Etik İnkilem Kavramları ve Eczacılıkta Karşılaşılan Etik Sorunlar ve İnkilemler	66
3.5.4. Etik Karar Verme Süreci ve Vaka Çalışması Örneği	66
3.5.5. Eczacılıkta Ssır ve Mahremiyet Kavramları	67
3.5.6. Eczacılıkta Muvazaa	68
3.5.7. OTC İlaçlar ve Eczacılık Etiği	70
3.5.8. İlaç ve Eczacılık Etiği	70
3.5.9. Psikoetroplar, Uyuşturucular, Suiistimal Edilebilecek İlaçlar ve Eczacılık Etiği	71
3.5.10. Eczacı-Hekim-Hasta-İlaç Firmaları arasındaki İlişkiler ve Eczacılık Etiği	71

3.5.11. Bir Sağlık Çalışanı Olarak Eczacının Görev ve Sorumluluk Alanları ve Eczacılık Etiği	72
3.5.12. Etik Kurullar ve Etik Kurullarda Eczacının Rolü	72
3.5.13. Gebeliğin Önlenmesi, Sonlandırılması İşlemlerinde Eczacının Rolü ve Eczacılık Etiği	73
3.5.14. Organ ve Doku Aktarımları, Hayatın sonu ve Ötanazi, Yardımcı Üreme Teknikleri, IVF ve Etik	73
4. ECZACILIK ETİĞİ ÖĞRETİMİ PROGRAM ÖNERİSİ	75
4.1. Ders İzleme Programı	75
4.2. Derslerde Yararlanılacak Kaynaklar	76
4.3. Temel Konu Başlıkları	79
4.3.1.Eczacılık Etiğinin Gelişimi ve Amacı	79
4.3.2.Eczacılık Etiği ve Deontolojisi	80
4.3.3.Etik İlke, Etik Sorun, Etik İnkilem Kavramları ve Eczacılıkta Karşılaşılan Etik Sorunlar ve İnkilemler	81
4.3.4.Etik Karar Verme Süreci ve Vaka Çalışması Örneği	83
4.3.5.Eczacılıkta Sır ve Mahremiyet Kavramları	84
4.3.6.Eczacılıkta Muvazaa	85
4.3.7.OTC İlaçlar ve Eczacılık Etiği	86
4.3.8.İlaç ve Eczacılık Etiği	87
4.3.9.Psikotropolar, Uyuşturucular, Suiistimal Edilebilecek İlaçlar ve Eczacılık Etiği	88
4.3.10.Eczacı-Hekim-Hasta-İlaç Firmaları Arasındaki İlişkiler ve Eczacılık Etiği	89

4.3.11.Bir Sağlık alışanı Olarak Eczacının Görev ve Sorumluluk Alanları ve Eczacılık Etiği (İlk yardım, hasta danışmanlığı, enjeksiyon yapımı, kozmetik danışmanlığı, vb)	90
4.3.12.Etik Kurullar ve Etik Kurullarda Eczacının Rolü	91
4.3.13.Gebeliğin nlenmesi ve Sonlandırılması İşlemlerinde Eczacının Rolü ve Eczacılık Etiği	92
4.3.14.Organ ve Doku Aktarımları, Hayatın Sonu ve tanazi, Yardımcı Üreme Teknikleri, IVF ve Etik	93
5. TARTIşMA VE SONUÇ	94
6. EKLER	97
6.1. Ek.1.Türk Eczacıları Deontoloji Tüzüğü	97
7. KAYNAKLAR	101
8. ZGEMİş	106

TABLULAR

1. Tablo 1. Türkiye’deki Eczacılık Fakültelerinin Ders Programlarında Eczacılık Etiği Dersi	38
2. Tablo 2.Türkiye’deki Eczacılık Fakültelerinin Ders Programlarında Eczacılık Mevzuatı Dersi	40
3. Tablo 3. Anadolu Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	43
4. Tablo 4. Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	44
5. Tablo 5.. Atatürk Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	46
6. Tablo 6. Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	47
7. Tablo 7. Erciyes Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	49
8. Tablo 8. Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	50
9. Tablo 9. Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	52
10. Tablo 10. İnönü Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	54
11. Tablo 11. İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	56
12. Tablo 12. Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	58
13. Tablo 13. Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	60
14. Tablo 14. Yeditepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	61

TÜRKÇE ÖZET

Öğretim, bireyleri bilgi ve becerilerle donatma işidir. Burada en önemli konu, öğrencileri mesleğin gelecekteki amaçları hakkında bilgilendirmektir. Türkiye’de eczacılık eğitiminde etik öğretime gereken önem verilmemektedir. Mezun olan eczacılar bu konuda yeterli duyarlılığa sahip olamadan mezun olmaktadır. Bunun sonucu olarak da meslek uygulamaları sırasında daha çok etik sorunla karşı karşıya kalınmaktadır. Etik konuların meslek öncesi eğitimde ve meslek içi eğitimde öğrencilere daha detaylı ve daha akılcı öğretim yöntemleriyle verilmesi gerektiği bir gerçektir. Bu çalışmada, dünyada ve Türkiye’de eczacılık fakültelerinde eczacılık eğitiminde etik öğretiminin ne düzeyde verildiği, konularının neler olduğu incelenmiştir, Dünyadaki ve Türkiye’deki eczacılık fakültelerinin web sitelerinden programlarına ulaşılmış, ilgili anabilim dallarından ilgili öğretim üyeleriyle görüşülmüştür. Öğretimin daha verimli yapılması için öğrenim hedefleri belirlenerek ülkemiz koşullarına uygun bir program önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Etik, Eczacılık etiği, Etik eğitimi, Eczacılık Etiği Eğitimi, Eczacılık Deontolojisi

SUMMARY

The Place Of Pharmacy Ethics During Pharmacy Education And Training Targets

Education is equipping persons with knowledge and skills. The most important issue at this point is to inform the students about the future of this profession. Necessary importance is not given to ethics during pharmacy education. Graduated pharmacists, graduate their schools without having enough sensitivity on this subject. As a result, during the pharmaceutical practices in the field more ethical problems are faced. Ethics education to be given in prevocational training and vocational retraining with more detailed and more rational teaching methods is a fact. In this study, the level of teaching of ethics in world and in Turkey faculty of pharmacy is searched, the world and Turkey's faculty of pharmacy of the web sites & programs have been reached, the department of the respective faculty members were interviewed. To provide better ethics education more efficient, a program with suitable educational targets for our country was proposed.

Key Words: Ethics, Pharmacy ethics, Ethics education, Pharmacy ethics education, Pharmaceutical Deontology

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Eczacılar yakın geçmişe kadar, el becerisine dayalı işler yapma üzerine eğitim almışlardır. Ancak eczacılık mesleği giderek, temelinde sadece temel bilimleri değil, sosyal ve davranış bilimlerini de içeren daha karmaşık, ancak daha çok sorun çözmeye yönelik bir meslek olmaktadır. Eczacılık mesleğinin giderek ilaç odaklı olmaktan çıkarak hasta odaklı bir alana dönüşmesi, meslek eğitiminde sosyal bilimler ve davranış bilimlerinin de etkili olmasını gerektirmektedir. Lisans düzeyindeki eğitim süreci eczacılığın değişim ve gelişimi için anahtar konumundadır. Bu nedenle müfredatı, eczacı adaylarının sosyal ve davranış bilimlerini öğrenmelerini sağlamaya yönelik dersler eklenmesi gerekmektedir. Lisans müfredatında bu tür derslerin yer alması profesyonel davranış ve tavırların geliştirilmesi için uygun bir yöntemdir. Bu gelişmelerin eksikliği, mesleki alanda ilerlemeleri engelleyecektir. Günümüzde genel anlamda etik değerlerin önem kazanması ve meslek etiğinin öneminin anlaşılmasına başlanması bununla ilişkilendirilebilir (Bates, Webb and Sherdan 1994).

Öğretim, bireyleri bilgi ve becerilerle donatma işidir. Burada en önemli konu öğrencileri gelecekteki mesleki amaçları ve becerileri hakkında bilgilendirmektir (Forrow, Arnold and Frader 1991, Bates et al 1994, McCullough and Ashton 1994).

Eczacılık etiği öğretiminde yöntem kadar öğretilecek konular da önemlidir. Bununla ilgili olarak temel sayılabilecek bazı başlıklar şunlardır (Veatch and Haddad 1988): Etik kavramının tanımı, Sağlık ve Hastalıkla ilgili Değerler, Ahlaki Yargıların Dayandığı Temeller, Temel Etik İlkeler, Özerklik, Adalet, Yararlılık, Zarar vermeme, Mahremiyet ve sır, Özel Alanlar, Gebeliğin sonlandırılması, Düşük, Doğum kontrol, Genetik, Akıl sağlığı, İnsan deneyleri, Tedaviyi ret hakkı, Ötanazi.

Eczacılık etiği öğretiminde değişik yöntemlerden yararlanılmaktadır. Ancak en çok kullanılan yöntem "Vaka Çalışması" yöntemidir. Gerek mezuniyet öncesi eğitim, gerekse meslek içi eğitim çalışmaları olsun, literatürde eczacılık etiği eğitimi için bol

bol vaka örnekleri verildiği görülmüştür (Veatch and Haddad 1988, Bates et al 1994, Görkey 1995, Teaching and Learning Strategies in Pharmacy Ethics 1997).

Bu yöntemin tercih edilmesinin temelinde, öğrencilerin, uygulama sırasında, yasa ve etik ilkeler arasında ayırım gücünü çökmeleri yatmaktadır. Düşünülenin aksine bazı olaylar karşısında ne yasaya, ne de etik ilkelere göre, eczacıların tek ve net bir eylemde bulunmaları beklenmemektedir. Eczacılıkla ilgili yasaların belirgin kurallardan oluştuğu ve bunların öğrenilip uygulanması gerektiği düşüncesi de bazı zorluklara neden olabilmektedir. Ancak ne etik alanı ne de eczacılık yasaları maalesef tam olarak eczacılara her olgu için yapmaları gerekeni söyleyecek hazır bir el kitabına sahip değildir. Her iki disiplinde de alternatif çözümler her zaman mevcuttur. Hukuk öğrencileri için yıllardır kullanılan bir yöntem olan vaka çalışması, hukuk öğrencilerinin her bir dava üzerinde düşünebilme yeteneklerini geliştirmeleri açısından kabul gören bir yöntemdir. Benzer bakış açısı ile eczacılık etiği eğitiminde de bu tür bir yöntemin benimsenmesi eczacılara farklı olgularda farklı bakış açıları geliştirme avantajı sağlayacaktır (Teaching and Learning Strategies in Pharmacy Ethics 1997).

Vaka çalışması yöntemi eczacılık etiğinin, sadece değerlerle ilgili olmadığını, ancak pek çok örnek kullanımı ile, alternatif davranış biçimleri söz konusu olduğunda, değerlerin özelleştirilebilecek bir araç olduğunu da destekleyen bir nosyondur (Teaching and Learning Strategies in Pharmacy Ethics 1997).

Bugün dünyada sağlık uğraşlarına ait mesleki değer temalarının, hızla “yükümlülük” alanından “değer tartışması” alanına kaydığı görülmektedir (Göksel 1993, Kuçuradi 1999).

Bu tezin amacı, eczacılık fakültelerinde eczacılık etiği eğitiminin önemini vurgulayarak, uluslar arası kriterler ve ülkemizin bu alandaki gerçekleri, değerleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak öğrenim hedeflerini belirlemektir. Bu öğrenim hedefleri doğrultusunda yeni bir ders programı hazırlamaktır. Ayrıca bu ders programına uygun ders içeriğinin de hazırlanması amaçlanmaktadır.

2.GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma sırasında, konuyla ilgili olarak ulusal ve uluslararası literatür incelenmiştir. Dünya'daki ve Türkiye'deki eczacılık fakültelerinin web sayfaları, Türk Eczacıları Birliği ve eczacı odalarının web sayfaları incelenmiştir. Ders veren öğretim üyeleriyle yüz yüze, telefon ya da elektronik ortamda görüşmeler yapılmıştır.

Eczacılık etiğinde temel konular başlığı hazırlanırken ağırlıklı olarak Türkçe literatür kullanılmasına dikkat edilmiştir. Bu bölümde amaç, aynı zamanda bir model önerisinde bulunmak olduğu için, öğrencilerin kolay ulaşabileceği ve yabancı dilden çok Türkçe okunabilecek kaynakların ağırlıklı olarak kullanılmasına özen gösterilmiştir. Bununla birlikte temel nitelikli ve yine kolay ulaşma imkanı bulunan yabancı kaynaklar da bölümde yer almıştır.

Çalışma sırasında Türkiye'deki tüm eczacılık fakültelerinin programları taranmıştır. Eczacılık fakültelerinin programlarına ulaşmak için iki yol izlenmiştir. İlk olarak söz konusu dersi veren öğretim üyeleri ile görüşülerek programları talep edilmiştir. İkinci olarak da görüşme imkanı bulamadığımız fakülteler için web siteleri incelenerek ders programlarına ulaşılmıştır. Daha sonra tüm bu programlar değerlendirilmiş, karşılaştırılmış ve aralarındaki benzerlikler ya da farklar ortaya konmuştur. Bu fakültelerin programları tek bir tablo üzerinde detaylı olarak sunulmuştur. Daha sonra tek tek fakülte temelinde ders içerikleri incelenerek bir değerlendirme yapılmıştır. Bu doğrultuda ülkemiz koşullarına uygun olabileceğini düşündüğümüz bir eğitim programı önerilmiştir.

3. GENEL BİLGİLER

3.1. TEMEL KAVRAMLAR

3.1.1. Etik ve Eczacılık Etiği

Etik, doğru ve yanlış davranışların öğretisidir. Ayrıca ahlaki kavram ve ilkelerin anlam ve çözümlenmelerine yönelik bir inceleme olarak da tanımlanabilmektedir. Etik, çok basit bir tanımla “ahlak kuramı” ya da “teorik ahlak”tır (Örs 1985, Reichhenbach 1993, Arda ve Pelin 1995, Özcömert 1997).

Etik, çeşitli ahlaklardan (morallerden) bağımsız olarak, kişilerin yapıp-etmelerine, eylemlerine ilişkindir. Kısaca, eylemin felsefi bilgisidir (Tepe 1992). Dolayısıyla etiğin ana konusu eylemdir. Kişiyi eyleme götüren etkenler kadar, eylemin içinde yapıldığı koşullar, eylemin yöneldiği şey, sonuçları, eylemin doğruluğu-yanlılığı ve gerektiğinde eylemin doğruluğunun temellendirilmesi etiğin alanını oluşturur (Örs 1989, 1991, Tepe 1992, Oğuz 1994, Özcömert 1997).

Etik, insanlar için iyi olanın ve onlar için yapılması iyi olan şeyin ne olduğunu belirlemeye çalışan felsefe dalıdır (Arda ve Pelin 1995, Honer and Hunt 1996). Daha geniş bir tanımı ile etik, değişik alanlarda ortaya çıkan değer sorunlarını kavramsal düzeyde inceleyen felsefe alanıdır. Yani etik, yeni ortaya çıkan değer sorunlarına ilişkin açık uçlu ve yanıtı verilmemiş soruları saptamakta ve bunlara yanıt aramaktadır. Bununla birlikte etik, eski değer sorunlarına karşı oluşturulmuş ve kural haline gelmiş yanıtları da çağdaş gelişmelere göre yeniden irdelemektedir (Göksel 1993, American Pharmacy 1993, Arda ve Pelin 1995, Özcömert 1997)

Etik sözcüğü Latince'deki “moralis” sözcüğünün Cicerone tarafından Yunanca'daki “ethicos” terimine çevrilmesiyle ortaya çıkmıştır (American Pharmacy 1993, Özcömert 1997, Özcömert ve Şar 1998a, 1998b) “Ethicos” bir başka deyişle “ethos” kavramı “karakter” ve gelenek” anlamlarına sahiptir (Özcömert 1997,

Özçelikay ve ark. 1997a, 1997b, Güven 2007). Günümüzde etik çoğu zaman ahlak sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bunun da kökeninde Latincedeki “moralis” kavramı yer almaktadır. Bugün “moral” sözcüğü daha çok ahlakın karşılığı olarak kullanılmaktadır (American Pharmacy 1993, Özcömert 1997).

Ahlak sözcüğü, toplumun yaratmış olduğu ve savunmaya devam ettiği bağlayıcı kuralların hemen tümünü içermektedir (Göksel 1993). Güven 2007’e göre: “Ahlak, “bir toplumdaki doğru ve yanlış insan davranışlarına ilişkin kabul görmüş kurallar” olarak tanımlanan sosyal bir olgudur”.

Genel bir tanımlama ile ahlak, bir toplumda iyilik ve kötülük hakkında oluşan değer yargılarına göre, yapılması ve yapılmaması gereken davranışlar bütünüdür (Bilge 1995, Özcömert 1997). Bir toplumda geçerli olan ahlak kavramının kapsamında, o toplumun geçmişinden süzülerek gelmiş, bazı metafizik unsurları da içeren değer yargıları (iyi-kötü, doğru-yanlış, vb.) çok önemli yer tutar (Görgün 1988, Özcömert 1997).

Tek tek ahlaklara bakıldığında, “iyi-kötü”, “yapılması ya da yapılmaması gerekenler” eksenleri etrafında sıralanan değer yargıları, normlar, ilkeler, kural topluluklarının ifade edildiği görülür. Her ahlakın “iyi” ya da “kötü” olarak nitelendirdiği, “yapılmasını” ya da “yapılmamasını” beklediği şeyler vardır. Bunlar tüm ahlaklar için aynı olmak zorunda değildir. Toplumların yapılarına göre farklılıklar gösterebilirler. Bu nedenle ahlakın göreceli olduğu düşünülmektedir (Tepe 1992, Özcömert 1997).

Ahlak ilkeleri, ahlaki açıdan doğru kabul edilen eylemin genel ve soyut nitelikteki özellikleridir. Ahlak kurallarının ise, ahlaki açıdan doğru eğilimin şekillerini belirleyen somut ifadeler olduğuna inanılır. Bazen daha soyut ahlak ilkelerinden türetildiklerine veya alternatif olarak bağımsız olgularda varılan yargıların özetlenmesi sonucunda oluşturulduklarına inanılır (Veatch 2003).

Etik ise, ilişkin olduğu alanın yapısının izin verdiği kadarıyla, doğru ve kesin bilgilere ulaşmaya çalışır. Etik, toplumların ahlakları üzerinde bilgi ortaya koymaya çalışan bir bilgi dalı olarak görölmektedir (Özcömert 1997).

3.1.2.Deontoloji ve Eczacılık Deontolojisi

Deontoloji sözcüğü Yunanca iki kelimedenden türemiştir; “deontos” ve “logos” (Atabek 1983, Göksel 1994, Özgür 1995, Özcömert 1997). Deontos, “ödev, yapılması gerekenler” anlamına gelir (Atabek 1983, Görgün 1988, Tepe 1992, Göksel 1993, 1994, American Pharmacy 1993, Özgür 1995, Bilge 1995, Özcömert 1997). Logos ise, “bilim, bilgi” demektir (Atabek 1983, Şehsuvaroğlu 1986, Göksel 1994, Özcömert 1997). Deontoloji kısaca “ödev, sorumluluk, görev, yükümlülük bilgisi” olarak tanımlanabilir (Örs 1985, 1994, Şehsuvaroğlu 1986, Göksel 1994, Özgür 1995, Özcömert 1997)

Tek başına deontoloji yükümlülüklerin, kuralların, pozitif hukukun, yürürlükteki pozitif ahlakın bilgisidir (Göksel 1994).

Hukuk alanında, kuralların kapsamlı ve eleştirel bir yorumu hukuk felsefesi alanında yapılmaktadır. Bu açıdan düşünülünce, deontoloji alanının içinde eleştirel bir yaklaşımın yapılabilmesi de ancak felsefenin bir alanının yardımı ile mümkündür. Deontoloji için geçerli olan felsefenin bu alanı “etik”tir (Örs 1993).

Toplum yaşamında, herhangi bir uğraşın, sağlık uğraşları da bunun içinde düşünölmelidir, uygulanması sırasında insan davranışlarının yazılı ve hatta çoğu zaman yaptırımlı kurallarla belirlenmiş olması, bunlar üzerinde düşünölemeyeceği, tartışılmayacağı ya da eleştirilemeyeceği anlamına gelmemektedir (Örs 1993). Yaptırımları olan bu kurallara uyma zorunluluğu olmakla birlikte bu kuralları eleştirmek ve hatta onları değiştirmeye çalışmak mümkündür.

Kısacası deontoloji, bir takım yaptırımları olan, olanı olduğu gibi tanıtan, yükümlülükler bilgisidir. Etik ise sadece olanı değil, olması gerektiği düşünölen ve

savunulanın dile getirilişidir. Mevcut bir buyruk önermesi değil, yeni bir kural önerisidir. Yani olması gerektiği düşünülenin nedenini sorgulayan bir alandır. Bir başka deyişle etik, “ne yapmalı?” Sorusu ile birlikte “niçin yapmalı?” Sorusunun da yanıtını araştırmaktadır (Göksel 1994, Özcelikay ve ark. 1997a).

Eczacılık hizmetleri de dahil olmak üzere, günümüz sağlık uğraşlarının hızlı gelişimi, her gün sayısı ve ağırlığı artan “açık uçlu” ve “deontoloji dışı”, yanıtız sorularla karşılaşılmasına neden olmaktadır (Göksel 1994). Bu nedenledir ki “deontoloji” ya da “etiğin” birbirlerinin yerine kullanılabileceği düşünülmemelidir. Aksine ikisinin birbirinin tamamlayıcısı iki alan olduğu düşünölmelidir.

3.1.3. Biyoetik

1960’lardan bu yana sağlık hizmetlerinde ve biyomedikal bilimlerdeki etik sorunlar toplumun ilgisini çekmektedir. Bunun nedenini şu şekilde açıklamak olanaklıdır (Kuhse and Singer 2004). Klinik tıpta ve biyomedikal bilimlerdeki yenilikler ve devrim niteliğindeki gelişmeler beraberinde pek çok etik sorun getirmiştir. Diyaliz makineleri, yapay solunum cihazları, organ aktarımları ile yaşam süresinin uzatılması sonucunda ölümün tanımının yeniden yapılması gerekmiştir. Ayrıca sınırlı kaynakların adil dağıtımı konusu da gündeme gelmiştir. İnvitro fertilizasyon ve ilgili üreme tekniklerindeki gelişmeler sonucunda ebeveyn-çocuk arasında yeni ilişkiler ortaya çıkmıştır. Genetik bağı bulunmayan çocuğu taşıyan anne buna bir örnektir. Modern kontrol yöntemleri, doğum öncesi tanı yöntemleri, güvenli kürtaj yöntemleri, vb. teknolojik gelişmeler çocuk sayısını ve hatta cinsiyetini belirleme şansı vermektedir. Tüm bunların ötesinde bir diğere önemli faktör de hekim ve bilim adamlarının gücü ele geçirmiş olmasıdır. Kişiler, kendilerini etkileyecek kararları verebilmelidirler. Bu görüşün ortaya çıkması ile birlikte gelişen “Hasta hakları” ve “toplum hakları” gibi konular beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Tedavi ile ilgili karar verebilme hakkı kime aittir ve verilen kararların temel sorgulamalarının dayandığı değerler nelerdir? Kısacası, kararların değer yüklü doğasının farkında olma gibi nedenlerle etik sorunlar önem kazanmıştır (Kuhse and Singer 2004).

Son 30-40 yıldır yaşam desteğini devam ettirme kararlarını birilerinin vermesi gerekmektedir. Bu sadece hekimleri ilgilendiren teknik bir karar değildir. Kişileri de ilgilendiren etik bir karardır. Tüm bu şartlar altında etik sorunların ve seçimlerin tartışıldığı yeni bir alan ortaya çıkmıştır.

Terimin orjinal olarak kullanıldığı yer aslında burası değildi. Terimi Van Rensselaer Potter ekolojik duygunun “hayatta kalma bilimi”ni ifade etmek için önerdi. Terim aslında biyosferin korunmasını amaçlayan disiplinler arası bir çalışmayı ifade edecekti (Potter, 1971). Bu terminoloji yaygın bir kullanım bulamadı. Ancak “Biyoetik” terimi bunun yerine “sağlık hizmetlerinde” ve biyomedikal bilimlerde artan sorunları ifade eder oldu (Kuhse and Singer 2004).

Biyoetik, etikle canlılık bilimlerinin kesiştiği bir küme olarak da ifade edilmektedir. Günümüzde, sadece bir sorgulama alanı değil, aynı zamanda bir akademik disiplin ve politik bir güç olarak da tanımlanmaktadır (Oğuz ve ark. 2005).

Terim yeni olmasına ve ününü yakın zamandaki gelişmelere borçlu olmasına karşın, biyoetik “Tıp Etiğinin” yeni bir versiyonu gibi düşünülmektedir. Ancak biyoetik bünyesinde tıp etiğinden bir şeyler bulundursa da pek çok açıdan belirgin farklılıklar gösterir. Geleneksel tıp etiği hekim-hasta ilişkisine odaklanmıştır ve temelde iyi hekim belirlenmeye çalışılır. Ayrıca meslektaşların meslek içi ilişkileri ile ilgilidir. Öte yandan biyoetik daha eleştirel ve daha çok düşünmeye yönelten bir yaklaşımdır. Hekim-hasta ve hekim-hekim ilişkisinin etik sınırlarını sorgulamakla sınırlı değildir. Geleneksel tıp etiğinin pek çok yönden ötesine geçer (Kuhse and Singer 2004).

3.1.4. İlke Kavramı ve Temel Etik İlkeler

Etik ilkelerin neler olduğuna geçmeden önce, konunun daha iyi anlaşılması açısından, ilke, kural, teori, yargı kavramlarından kısaca söz etmek yerinde olacaktır.

Beauchamp and Childress (1994) göre; Kişisel yargılar, kurallar, ilkeler, teoriler şeklinde bir sıralama söz konusudur.

Yargı, bir şeyin iyi ve kötü taraflarını anlama, karşılaştırma yeteneğidir. Bu yeteneğe dayanarak verilen kararlar da yine yargı olarak tanımlanmaktadır (Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi 1972, Özcömert 1997).

Kural, davranışlara yön veren ilkelerdir. Bir sanata, bilime temel olan, yön veren ilkeler de yine kuralın tanımı içine girmektedir. Hukukta ise “hukuk düzeni tarafından konulan ve fertlerce uyulması zorunlu olan, aksi kararlaştırılmayan kurallar” şeklinde tanımlanmaktadır (Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi 1972, Özcömert 1997, Özcömert ve ark. 2000).

İlke, bir şeyin temeli, ilk sebep, kök, kaynaktır. Yine bir başka tanıma göre, yargılamanın dayandığı temel önermedir (Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi 1972, Özcömert 1997, Özcömert ve ark. 2000).

Teori (kuram), uygulamalardan bağımsız olarak ele alınan soyut bilgidir. Teoriyi, sistemli bir şekilde düzenlenmiş, bir çok olayı açıklayan ve bir bilime temel olan kurallar, yasalar bütünü şeklinde tanımlamak da mümkündür (Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi 1972, Özcömert 1997, Özcömert ve ark. 2000).

İlke kavramının net bir şekilde anlaşılması açısından, ilkeler ve kurallar arasındaki bazı ayrımların ortaya konması gerekmektedir. Genel olarak ilke, onu

meydana getiren moral teoriyi somutlaştırır denebilir (Clouser and Gert 1990, Özcömert ve ark. 2000).

Kurallar, tek tek durum ve olgular üzerine odaklanmaktadır. Örneğin “hastanın gizliliğini koru” şeklindeki ifade bir kuraldır. Bununla birlikte ilkeler daha temel niteliktedirler. İlkeler kuralları değerlendirebilirler. Ayrıca onların doğru olup olmadıklarına karar verme yetkinliğine sahiptirler. Az önce verilen örnek ele alınacak olursa, hastanın gizliliğinin korunması gerekliliği, hastanın “özerkliğine saygı” ilkesi ile açıklanır. Bu ilke ile hasta-eczacı ilişkisi içinde, hastanın gizliliğinin korunmasının doğru olan davranış olduğunu bildiren bir kural, gerekçesi ile yorumlamaktadır. Ayrıca yapılan yorum değerlendirilerek tutum ve davranışlara yol gösterilmektedir (Aydın ve Ersoy 1995, Özcömert ve ark. 2000).

Günümüz tıp ve eczacılık etiği içerisinde pek çok ilke yer almaktadır. Bunlar: Özerkliğe saygı, Yararlılık, Kötü davranmama, Aydınlatılmış onam, Adalet, Gizliliğe saygı, Zarar vermeme, Sadakat, Özgürlük, Doğruluk, Sözünde durma, Gerçeği söyleme, Sır saklama, Eşitlik ilkeleridir (Aydın ve Ersoy 1995, Özcömert 1997).

Ancak araştırmacılar bunları önceliklerine göre ayırmakta ve bazılarını “temel” olarak nitelendirmektedir. Bu temel ilkeler şunlardır: Özerkliğe saygı, Yararlılık, Zarar vermeme, Adalet

3.1.4.1.Özerkliğe saygı ilkesi

Özerklik sözcüğü “otonomi” olarak da kullanılmaktadır. Bu sözcük İngilizce’de “autonomy” olarak geçmektedir. “autonomy” Yunanca kökenli “autonomia”dan türetilmiştir (Ersoy 1991). Bu sözcük ise Yunanca’daki “autos” ve “nomos” sözcüklerinden gelir. “autos” kendi kendine, “nomos” ise kural, yönetim, yasa anlamına gelmektedir (Beauchamp and Childress 1994, Ersoy ve Aydın 1994). Sözcük ilk olarak Antik Yunan’da kendi kendini yönetme, kendi kurallarını

oluşturma anlamında kullanılmıştır (American Pharmacy 1993, Ersoy ve Aydın 1994).

Özerklik, bireyin özgür ve bağımsız olarak kendi başına düşünebilme, kendi ile ilgili kararlar verebilme, bu kararlara dayanan eylemde bulunabilme yeterliliğı ve yetkinliğıdir (American Pharmacy 1993, Beauchamp and Childress 1994). Özerklik tek başına bir hak değıldir. Ancak özerkliğe saygı gösterilmesi sırasında bir haktan söz edilebilir.

Sağılık alanı için özerklik tanımı, genel olarak hastanın tedavisini seçme ya da reddetme hakkıdır (Vottero 1984, American Pharmacy 1993). Özerkliğin temelinde “aydınlatılmış onam” vardır. Aydınlatılmış onam, hastanın hastalığı ve tedavisi gibi konularda bilgilendirildikten sonra, yapılacak müdahaleler için onamının alınması şeklinde tanımlanabilir (Özçelikay ve ark. 2000).

Özerklik ilkesinin içine dahil edilebilecek kurallar şunlardır:

1. Gerçeğı söyle
  2. Başkalarının mahremiyetine saygı göster
  3. Gizli bilgileri koru
  4. Hastalara müdahale ederken onam al
  5. Sorulduğı taktirde başkalarının önemli kararlar almasına yardımcı ol
- (Beauchamp and Childress 1994).

Kısacası, özerk eylem kişinin özerk bir seçimle ortaya koyduğı eylemdir. Seçilen eylem istenen eylem olmayabilir ancak özerk bir eylemdir! Gerekliliğe ve yeterliliğe sahip her birey kendi tedavisini seçme ya da reddetme hakkına sahiptir.

3.1.4.2. Yararlılık ilkesi

Yararlılık ilkesi, zararları önleme, ortadan kaldırma ve iyi olanı destekleme ile ilgilidir (American Pharmacy 1993, Ersoy ve Aydın 1994,).

Yararlılık ilkesi İngilizce’de “beneficence” olarak bilinmektedir. Bu sözcük “iyilik, fayda, yarar” anlamına gelmektedir. Sözcüğün kapsamına ayrıca “sevecenlik, merhametlilik ve yardım severlik” gibi birtakım ifadeler de girmektedir. Yararlılık başkalarına yardım etmeyi ve yararlı olmayı yükümlülük durumuna getiren bir ilkedir (American Pharmacy 1993, Ersoy ve Aydın 1994, Özcömert ve ark. 2000).

Yararlılık ilkesinin temelde, Hipokrat Andı’na kadar uzandığı söylenebilir (Ersoy 1991, Terzioğlu 1991, Şahinoğlu 1994). Ant’da sağlık tanrıları ve tanrıçaları şahit gösterilerek, hekimin hastanın iyiliği için çalışacağını belirten sözler, yararlılık ilkesi olarak değerlendirilebilir (American Pharmacy 1993, Özcömert 1997).

Yararlılık ilkesi açık tanımlarına rağmen zarar vermeme ilkesi ile karışabilmektedir. Bunun nedeni tanımı içerisinde yer alan zararları önleme ve ortadan kaldırma gibi ifadelerdir.

3.1.4.3. Zarar vermeme ilkesi

Bu ilkenin temeli, kötü olan davranışlardan kaçınmak ve hastaya hiç bir şekilde zarar vermemektir (American Pharmacy 1993, Özcömert 1997).

Hipokrat andı’nda geçen “primum non nocere” “öncelikle zarar verme “ifadesi bu ilke için çok uygundur (American Pharmacy 1993, Ersoy ve Aydın 1994, Özcömert 1997, Özcömert ve ark. 2000). Raanan Gillon Hipokrat’tan alıntılara yer verdiği bir makalesinde (Gillon 1985): “hastalığın tedavisi için iki yol vardır: yardım etmek ya da en azından zarar vermemek” demiş ve zarardan kaçınmanın, iyi olanı yapmaya karşılık geldiğini belirtmiştir.

Beauchamp and Childress (1994) zarar vermemeyi, bilerek acı yada zarar vermeme yükümlülüğü olarak tanımlamıştır.

Zarar vermeme ile yararlılık ilkelerinin karıştırılabildiğinden söz etmiştik. Ancak aralarında belirgin farklar vardır. Örneğin yararlılık ilkesinde insanlara fayda sağlama, menfaatlerini koruma, sağlığı ve iyiliği destekleme gibi konular yer alırken; zarar vermeme yükümlülüğü vücut bütünlüğüne herhangi bir biçimde zarar vermeyi engelleme ile ilgilidir.

Eczacılık açısından düşünülecek olursa; hastalara ilaç bilgisi sağlamak yararlılık ilkesi ile açıklanırken, hastaya zarar verebilecek herhangi bir reçeteyi hazırlamak ise zararlılık ilkesi ile açıklanmaktadır.

3.1.4.4. Adalet ilkesi

Adalet, arapça kökenli bir sözcüktür ve “adl” sözcüğünden türemiştir. Diğer dillerdeki karşılıklarında olduğu gibi hak, hukuk ve haklılıkla sıkı sıkıya bağlanmış, iç içe geçmiş bir kavramdır (Çeçen 1993).

Adalet, insan hakları ile birlikte düşünülmesi gereken bir kavramdır. Ancak bu kavram eşitlikle karıştırılmamalıdır. Adalet temel haklardan biri iken, eşitlik ikincil haklardandır. İki insandan birinin iki arabası varken diğerinin yoksa burada eşitsizlik söz konusudur. Ancak bu iki kişiden birinin sağlık hizmeti alma hakkı varken diğerinin yoksa burada adaletsizlikten söz edilebilir.

Adalet kavramından söz ederken, adaletin dağıtımından da söz edilmesi gerekir. Bu ise toplum için geçerli olan, tüm hakların ve yükümlülüklerin eşit biçimde paylaşımı ile ilgilidir (Aydın ve Ersoy 1994, Özcömert 1997).

Günümüzün önemli sorunlarından biri, adaletin uygun bir biçimde dağıtımının sağlanmasıdır. Pek çok araştırmacının bu konuda çalışması vardır. Bu çalışmalardan birinde şu belirleyici özellikler ortaya çıkar (Beauchamp and Childress 1994, Özcömert ve ark 1996):

1. Her bireye eşit paylaşma,
2. Her bir bireyin ihtiyaçlarına göre,
3. Her bir bireyin çabalarına göre,
4. Her bir bireyin katılımlarına göre,
5. Her bir bireyin hak ettiklerine göre,
6. Her bir bireyin bireysel koşullarının, serbest rekabet koşullarına olan ilişkisine göre paylaşımın yapılması.

Sağlık uğraşlarında adalet ilkesi, daha çok tıbbi kaynakların eşit dağıtımı ile ilgilidir (Beauchamp and Childress 1994). Eczacılık hizmetlerinde ise, her bireyin bu hizmetlerden eşit olarak yararlanma hakkının olması gerekliliği, adalet ilkesi ile açıklanmaktadır (American Pharmacy 1993, Özcömert 1997).

3.1.5. Eczacılık Deontolojisi ve Etiği

Eczacılık, bilindiği gibi ahlaki (moral) yönleri de bulunan bir uygulamadır. Bundan dolayı eczacı, mesleğini uygularken karşılaştığı her olayda kendisine “ne yapması?” Ve bunu “niçin yapması?” Gerektiğini sormalıdır. Başka bir deyişle etik davranmak zorundadır (Weinstein 1991, Özcömert ve ark. 1996).

Eczacılık etiği, genel etik kurallarını ve ilkelerini, eczacılık uygulamalarına uyarlar⁽⁵⁾. Bu bağlamda eczacılık etiği, değerler felsefesinin, “etiğin” eczacılık mesleği içindeki farklılaşmış, uygulamalı bir uzantısıdır (Örs 1990, 1991, 1994).

Eczacılık etiği, eczacılık uğraşının değişik yönlerinin yürütülmesi sırasında ortaya çıkan, değer sorunlarının tartışıldığı, açıklığa kavuşturulduğu, çözüm yollarının bulunmaya çalışıldığı bir etkinlik olarak da kabul edilmektedir (American Pharmacy 1993, Özcömert 1997).

Özel bir durum karşısında eczacının hangi tutum ve davranış içine girmesi gerektiğinin, bu tutum ve davranışlardan hangisinin iyi ve doğru olduğunun saptanması da eczacılık etiğidir (Weinstein 1993, Özcömert 1997).

Genel olarak eczacılık etiğinin kapsamına giren konular şunlardır: hastanın gizliliğinin korunması, sorgulanabilir kullanımlar için ilaç bilgisi sağlamak, miyadı dolmak üzere olan ilaçların satışı, hastaları teşhis konusunda bilgilendirmek, vb (Weinstein 1993, Özcömert 1997).

Etik kurallar, özel bir grubun görev ve yükümlülüklerini belirleyen mesleki ahlak kurallarıdır. Ülkemizde henüz eczacılıkla ilgili etik kurallar ortaya konmamıştır. Ancak bununla ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Bu nedenle APHA (Amerikan Eczacılık Birliği)’nin ortaya koyduğu etik kurallardan söz etmek yerinde olur. Bu kurallar şunlardır (Manolakis 1991, Eczacılara Önerilen Etik Kurallar 1995 Özcömert ve ark 1996, Özcömert 1997):

Eczacı, hasta ile eczacı arasındaki ilişkiye saygılıdır.

Eczacı, her hastaya özenli, şefkatli ve gizli bir biçimde hizmet sağlar.

Eczacı her hastanın kişiliğine ve itibarına saygılıdır.

Eczacı mesleki ilişkilerinde, doğruluk, dürüstlük ilkelerine göre ve açık sözlülükle davranır.

Eczacı mesleki yeterliliğe sahiptir.

Eczacı meslektaş ve diğer sağlık elemanlarının değer ve becerilerine saygılıdır.

Eczacı bireysel ve toplumsal gereksinimler için hizmet verir.

Eczacı, sağlıkla ilgili kaynakların dağılımında adil davranır.

3.1.5.1.Eczacılıkta Karşılaşılan Etik Sorunlar

Etik sorunlara ilgi, eczacılık için yeni bir yaklaşım değildir. Günümüzde eczacının değişen rolü, etik sorunların artmasına neden olmaktadır. Eczacılık, hasta merkezli bir uygulamaya yönelmiştir. Bunun sonucu olarak da etik sorunların bir çoğu, hasta bakımı ve tedavisi sırasında kaliteli bir hizmet sunumu ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır (Lowenthal, Klein, Overton 1986, Haddad 1991). Eczacıların günlük uygulamaları sırasında en çok karşılaştıkları etik sorunlar şu şekilde özetlenebilir (American Pharmacy 1993, Özcömert ve ark 1996, Özcömert 1997): Hastayı bilgilendirme, gizlilik, sağlık hizmeti sunanlarla etkileşim, ürün seçimi, reçetelerin ve OTC (Over The Counter, reçetesi satılan) ürünlerin hazırlanması, fiyatlandırma ve hastaya karşı tarafsızlık, endüstri ve kurum ilişkileri.

3.1.5.1.A. Hastayı Bilgilendirme

Eczacı-hasta ilişkisi içerisinde, hastaya yapılacak açıklama önemli bir yer tutmaktadır. Hastayı bilgilendirme, sadece gerçeği söyleme şeklinde düşünülmemeli; eczacı açısından var olan, yararlı ve tamamlayıcı bilgileri de içermelidir.

Hastayı bilgilendirme etik açıdan bir sorun oluşturabilmektedir. Çünkü, eczacıdan istenen bilginin gerekçesi, kim tarafından istendiği gibi kriterler önemlidir. Örneğin, elindeki ilacın ne amaçla kullanıldığını soran kişinin, bu ilacı neden sorduğu önemlidir. Bu ilacın kime ait olduğu önemli bir noktadır. İlaç kendisinin ya

da bir yakınının olabilir. İlacı kullanan kişi o eczaneden düzenli hizmet alan bir hasta ise burada hastanın mahremiyeti söz konusudur. Ancak kişi sıradan bir ilaç bilgisi almak istiyor da olabilir (Özcömert 1997).

3.1.5.1.B. Gizlilik

Gizlilik, eczacı-hasta ilişkisi içerisinde neyin gizli olduğu, hastaya ait bilgilerin sınırlarının nasıl belirleneceği ile ilgilidir. Gizlilik, hastanın eczacıya güven duyması açısından önemlidir. Hastalığı ile ilgili sınırlarının korunacağını bilen kişi sınırlarını daha rahat anlatır. Bu da tedavi sırasında hastaya yardım etmeyi kolaylaştırır.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, eczacının, hasta ile ilgili konuları kimle, nerede ve nasıl konuşması gerektiğidir. Hekimlerle, bir başka eczacıyla ya da herhangi biriyle konuşması bazı açılardan etik sorunlara yol açabilmektedir. Öncelikle bu konuşmaların sınırlarını çizebilmek çok önemlidir. Daha sonra konuşmaların yapıldığı yer ve kişiler de önemlidir. Eczanede hastaların eczacıyla rahat görüşebileceği ve eczacının da özel görüşmelerini yapabileceği bir alan olması önemlidir. Örneğin hastanın reçetesinde yazılı ilaçları hakkında bir başka doktorla konuşabilmesi için mutlaka hastadan onam alması gerekmektedir. Hasta ilaçları ile ya da hastalığı ile ilgili bilgileri istemezse paylaşmayabilmelidir. (Özcömert 1997).

3.1.5.1.C. Sağlık Hizmeti Sunanlarla Etkileşim

Eczacı, sağlık hizmeti sunumu sırasında, diğer eczacılarla olduğu kadar, sağlık hizmeti sunan diğer profesyonellerle (hekim, hemşire, vb.) de ilişki içerisinde. Bu ilişkiler sırasında karşılaşılabileceği etik sorunlarda sorumluluklarını bilmek zorundadır. Örneğin yeterlilikle ilgili şüpheye düştüğü bir durumda, sağlık çalışanı ile ilgili en doğru davranış şeklini belirlemelidir. Burada kendisinin direkt müdahalesi de söz konusu olabilir, yetkililere de bildirmek olanaklıdır. Önemli olan en doğru hareketi yaparken yasal ve etik sorunları iyi değerlendirebilmesidir.

Bazen bir durum yasal, fakat aynı zamanda etik dışı olabilmektedir. Bazen de tam tersi olanaklıdır. Bu durumda eczacının en doğru olanı yapması daha da zordur. Sağlık hizmeti sunanlarla etkileşim sırasında eczacının yapması gereken en doğru davranış biçimini belirleyebilmesi için yasaları ve etik ilkeler iyi bilmesi gerekmektedir (Özcömert 1997). Örneğin, ilaç suistimali olduğundan şüphelenilen bir durumda, eczacının elinde yasalara uygun olarak düzenlenmiş bir reçete var ise eczacının yasal sorumluluğu reçeteyi hazırlamaktır. Buradaki durum yasalara uygunken etik açıdan uygun olmayabilir.

3.1.5.1.D. Ürün Seçimi

Eczacılık hizmetlerinin sunumu sırasında seçilecek ürün ile ilgili kriterler etik sorunlara neden olabilmektedir. Türkiye’de jenerik ilaçlar reçetelenmediği, için sorun aynı zamanda hekimlerin de sorunudur. Biyoyararlılığı hakkında yeterli bilgi bulunmayan ürünlerin seçimi bir etik sorundur. Bunun haricinde Sağlık Bakanlığı onayı bulunmayan, endikasyonları onaylanmamış ilaçların hazırlanması da yine etik bir sorundur. Bunun haricinde bir diğer sorun da miadı yakın ilaçların satışdır. Ülkemizde bu sorunlara ek olarak, son dönemlerde İTS (İlaç Takip Sistemi) ile başlatılan üzerinde kare barkodu olan ya da olmayan ilaçlarla ilgili satış sorunu ortaya çıkmıştır. Sorun yasal açıdan da etik açıdan da çözüm bekleyen bir hal almıştır.

3.1.5.1.E. Reçetelerin ve OTC Ürünlerin Hazırlanması

Reçetelerin hazırlanması sırasında eczacının sorumluluğu daha çok reçetenin doğruluğunun denetimi şeklindedir. Yasalara göre hekim eğer çift kaşe ve imza ile belgelenmiş ise, eczacı yasal açıdan bir sorumluluk almaz. Ancak yüksek doz, ilaç etkileşimi, hastaya zararı olabilecek yan etki, istenmeyen etki, vb durumlarda reçetenin hazırlanması etik bir sorundur.

Reçetelerin hazırlanması sırasında karşılaşılabilecek bir başka sorun ise, eczacının kendi ahlaki ya da dini inançlarına ters düşen durumlarda davranış biçiminin ne olacağıdır. Örneğin, gebeliğin sonlandırılmasına dini ya da ahlaki açıdan karşı olan bir eczacının, oral kontraseptif ilaçları satması gibi.

OTC ürünlerin hazırlanması ya da satışı sırasında ise karşılaşılan en önemli sorun, Sağlık Bakanlığı onayı almamış ya da hastaya yarar sağlayacağı şüpheli ürünlerin satışlarıdır.

3.1.5.1.F. Fiyatlandırma ve Hastaya Karşı Tarafsızlık

Son yıllarda Türkiye’de resmi kurumların yürürlüğe koyduğu fiyat politikaları, tarafsızlık ilkesine ciddi zarar vermiştir. Resmi kurumlara eczaneler tarafından uygulanan iskontolar, ilaç üreticilerinin kurumlara uyguladığı iskontolarla birleşince, perakende satış fiyatları ile kurum fiyatları arasında ciddi farklara yol açmaktadır. Bu açıdan düşünülünce tarafsızlık ve adalet ilkeleri açısından çok önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır.

3.1.5.1.G. Endüstri İlişkileri

Eczacılık hizmetleri sırasında, ilaç üreticileri ile eczacı arasındaki ilişkiler çok önemli etik sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bunların en önemlisi ise, eczacıların, hastayı özel bir ilaca yönlendirmek için, ilaç üreticilerinin temsilcilerinden karşılık (tanıtım ve reklam amaçlı hediye) alıp almamasıdır. (Özcömert 1997).

3.1.5.1.H. Kurum İlişkiler

Son yıllarda Sosyal Güvenlik Kurumu başta olmak üzere, özel sigortalar ve diğer anlaşmalı kurumlara ilaç temini sırasında ciddi etik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunun başında ilaç iskontoları gelmektedir. Bir diğer konu da muadil ilaç verme zorunluluğudur. Kurumların ilaç harcamalarını azaltmak için uyguladıkları ucuz muadil uygulaması eczacılık açısından etik sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır.

3.1.5.2. Eczacılıkta Karşılaşılan Etik İkilemler

Etik ikilemler, etik davranışların ve ilkelerin uygulanması sırasında, herhangi bir anlaşmazlığın olduğu durumlarda ortaya çıkarlar (Lowenthal 1988, Özcömert 1997).

Eczacı ve hasta arasındaki her karşılaşma, etik bir sorun olabildiği halde, etik ikilem olmayabilir (Özcömert ve ark. 1996, Özcömert 1997). Etik ikilem, belli bir doğru ya da yanlış cevabın bulunmadığı, birden çok doğru çözümün olduğu, ahlaki değerlerin çatıştığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Etik ikilem, tek bir “en iyi” veya “en uygun” çözümün olmadığı bir durumdur (American Pharmacy 1993, Özcömert ve ark. 1996, Özcömert 1997).

Bir eczacı, bir hastayı olası zararlardan korumakla, reçetesini hazırlayıp vermek arasında bir karara varmak zorunda ise, bu eczacı etik bir ikilem içerisinde (Weinstein 1993, Özcömert ve ark. 1996, Özcömert 1997).

Bugün dünyanın birçok yerinde, eczacıların etik ikilemlerle karşı karşıya kaldıkları bir gerçektir. Bu ikilemlerden en çok görülenleri şunlardır (Weinstein 1993, Özcömert ve ark. 1996, Özcömert 1997):

1. Reçete ile ilgili ikilemler: Zararlı olduğu açık olan bir reçeteyi hazırlamak; başka bir ilacın yararlı olacağı bilindiği halde, zararlı olmayan fakat hastaya yarar da sağlamayan bir ilacın bulunduğu reçeteyi hazırlamak; yanlış bir reçeteyle karşılaşıldığında, hastaya ek bir tıbbi bakıma ihtiyacı olduğunu söylemek; reçetesiz ilaç tedavisi sunmak.

2. İnançlar ve değerlerle ilgili ikilemler: Dini ya da ahlaki inançlara ters düşen ilaçları bulundurmamak ya da bunları hazırlamamak.

3. Hekim-eczacı ilişkileri: Bir hasta teşhis konusunda bilgilendirilmemişse, ve bu durum kesinse, onu teşhis hakkında bilgilendirmek; bir meslektaşın yeterliliğini sorgulamak; bir hekimin ricası üzerine hastadan bilgi gizlemek.

4. Ürün Satışı: Biyoyararlanımı konusunda yeterli bilgi olmayan ilaç formlarını satmak; şüpheli ya da başlangıç suistimali durumlarında alışkanlık yapıcı ilaçları satmak; kalfaları, OTC ürünlerini önerme ve basit rahatsızlıklarda öğüt verme gibi işlerle görevlendirmek; çok etkin bir şekilde reklamı yapılan, ancak etkisiz olan OTC ürünlerini satmak; şahıslara ya da gruplara ilaç fiyatlarında ya da reçete tutarlarında indirim yapmak; kurumların bütçe uygulama talimatları doğrultusunda ucuz ilaçları hastalara vermek.

5. Araştırma etiği: Hastaya için düşük yarar sağlayan insan deneylerine katılmak.

6. Ötanazi: Terminal dönemlerdeki hastalık durumlarında letal dozların hazırlanması ve verilmesi işlemlerine katılmak.

3.2. ECZACILIK VE TIP ETİĞİNDE ÖĞRENİM HEDEFLERİ VE YÖNTEMLERİ

Eczacılık etiği eğitiminden söz etmeden önce etik eğitimi nedir sorusuna kısaca değinmek gerekir. Etik eğitiminde iki tür eğitim söz konusudur. Bunlardan birincisi felsefenin bir alanı olarak “Etik” alanında yer alan düşüncelerin, görüşlerin tanıtıldığı ve irdelendiği bir eğitimden söz edilmektedir. İkincisi ise kişinin eğitimidir. Etik eğitiminde kişi eğitiminden söz edilirken, kişilerin eylemlerinde doğru olanı ayırt edebilme yetisi kazandırılması amaçlanır. Bu tür bir eğitim de sadece okulda verilebilecek bir eğitim olarak düşünülemez (Demirdöven 1996).

Eczacılık mesleği, tarih boyunca hekimlikle iç içe olmuştur. Bu nedenle eczacılık mesleğindeki tüm gelişmeler hekimlikle paralel düşünülmüş ve incelenmiştir. Eczacılık etiğini de aynı şekilde tıp etiğinden ayırmak olanaklı değildir. Bu nedenle bu çalışmada da eczacılık etiği eğitimi tıp etiği eğitiminden ayrı düşünülemez.

Eczacılık etiği eğitimi, eczacının eylemlerinde ve ilişkilerinde değerlerin rolünün ne olduğunu tartışırken, söz konusu değerlerin mesleğin uygulanışı sırasındaki yerinin ne olduğunu da belirlemeye çalışan bir eğitim sürecidir (Berna Arda 1994).

Görkey 1995, bir çalışmasında tıbbi etik öğretimindeki amacı açıklarken Wright'ın bir açıklamasına yer vermiştir. Buna göre Wright tıbbi etik öğretimindeki amacı şu şekilde tanımlamıştır: “Tıp fakültesi öğrencileri, fakültede öğrenime başladıklarında kendi moral değerlerini de birlikte getirmekteydiler. Bu moral değerler-olasılıkla-eleştirel bir şekilde de oluşturulamamıştır. O zaman tıbbi etik öğretiminde amaç tıp fakültesi öğrencilerine, gelecekte verecekleri kararlarda şu yetenekleri kazandırmalıdır;

1. Etik sorunları ayırdetmek
2. Olası seçenekleri ayırdetmek
3. Bu seçeneklerden birini seçmek
4. Bu seçimin nedenini açıklayabilmek
5. Her moral sorunun her zaman “Kesin olarak” çözümlenemeyebileceğini de öğrenmek”.

Buradan yola çıkılarak eczacılık fakültesi öğrencilerinin de aynı şekilde kendi moral değerleri ile geldilerini unutmamak yerinde olacaktır.

Eczacılık etiği eğitimi ile ilgili olarak bir yöntem belirlemeden önce yapılması gereken bu öğretimin amacı, nasıl yapılması gerektiği gibi konuların da tartışılmasıdır. Eczacılık etiği eğitim programlarında sadece kuramsal bilgiler değil uygulamaya yönelik beceri kazandırmak da amaçlanmalıdır. Eczacılık mesleği uygulamaları sırasında bireylerin etik konuları belirleme, sorunları çözebilme, belirli konularda etik ilkeleri kullanma yetisi de kazanmalarını sağlamak önemlidir.

Şehiraltı ve Ersoy 2001, bir çalışmalarında etik eğitim programlarının başarılı olabilmesi için eğitimin amaçlarının ulaşılabilir ve uygulanabilir olması gerekliliğinden söz etmişlerdir. Eğer amaç öğrenciyi ahlaklı kılmak olursa bu Siegler’e göre sadece ulaşılmaz değil, etiğin kendisine de uygun olmayan bir hedef olacaktır (Şehiraltı ve Ersoy 2001). Şehiraltı ve Ersoy 2001: “DECAMP konferansına katılan çok sayıda etik eğitimcisinin ortak görüşüne göre alandaki etik eğitiminin temel amacı; öğrencinin tıp uygulamalarının etik boyutunu tanıyabilmesi, etik sorunların farkına vararak çözüm yolları üretebilmesi ve bu çözümleri gerçek vakalara uygulayabilme yeterliliği geliştirebilmesidir.

Bu temel amaca ulaşmak için öğrenci tıp fakültesinden mezun olduğunda;

1. Etik kavramları yeterince anlamış olmalıdır,
2. Etik sorunlara karşı duyarlı olmalı, vakanın etik boyutunu tanıyabilmelidir,
3. Etik inceleme ve karar verme yollarını öğrenmiş olmalıdır,

4. Kavramları ve karar verme becerisini gerçek vakalara uygulayabilmelidir,
5. Hastalarla iletişim kurma becerisini gerçek vakalara uygulayabilmelidir,
6. Aydınlatılmış onam, sırrın korunması, yeterli hastanın tanımı gibi genel konularda meslek ahlak kuralları ve ülkedeki yasalarla ilgili bilgi edinmiş olmalıdır.”

Bu konuda bir başka görüş ise etiğin “öğretilebilir” olduğu görüşünü savunanların aksine öğrencilere duyarlılık kazandırmak ve etik ikilemlere karşı duyarlılıklarını arttırmanın amaçlanması gerektiği şeklindedir (Görkey 1995).

Ersoy ve Şehiraltı (2003), “tıpta etik eğitiminin amaçlarını şu şekilde özetlemişlerdir;

1. Tıp öğrencisini kendi değerlerini, inançlarını ve tutumlarını sınaması için cesaretlendirmek;
2. Tıp uygulamasına felsefi bakış açısı yansıtabilmesi için karar verme ile ilgili bilişsel beceriler geliştirmek;
3. Öğrencinin yeterli bir şekilde klinik durumları ya da sorunları çözümlemesine yardımcı olmak;
4. Öğrencinin klinik durumlar ya da sorunlarla ilgili ahlaksal konuları tanınmasına yardımcı olmak;
5. Öğrenciye tıp etiği tartışmalarında sıklıkla kullanılan ahlaksal kavramları, ilkeleri ve kodları tanıtmak;
6. Tıp uygulamalarıyla ilgili ahlaksal kavramlara dayanan görüşünü açıklaması ve savunması için cesaretlendirmek ve
7. Etkili iletişim kurmasına ve tutum geliştirmesine de katkı sağlamaktır.”

Tıbbi etik öğretiminde yöntem konusunda ise değişik görüşler vardır. Bunlardan bir tanesi Southage ve arkadaşlarının önerdiği yöntemdir. Burada 3 ayrı yöntemden söz edilmektedir. Bunlar (Görkey 1995);

1. Aktarmacı eğitim yöntemi
2. Öğretici-Merkezli karşılıklı etkileşim yöntemi
3. Öğrenci-Merkezli karşılıklı etkileşim yöntemi.

Görkey 1995, bu çalışmasında eğitim yöntemlerinden söz ederken, kavramların, etik sorunların ve değerlerin tartışıldığı bir alanda aktarmacı eğitim yönteminin pek uygun olmadığı görüşünü savunmaktadır. Öğretici-Merkezli karşılıklı etkileşim yönteminde, öğreticinin daha önceden gerekli materyali sağlaması ve etik sorunlar ve ikilemler içeren senaryolar oluşturması önerilmektedir. Daha sonra öğrencilerin rol alarak bu senaryoları uygulaması ve ardından da etik konuları tartışmaları sağlanmaktadır. Ancak bu yöntemin sakıncası tartışmanın etik konulardan uzaklaşarak, öğrencilerin yeteneklerine doğru kaymasıdır. Öğrenci-Merkezli karşılıklı etkileşim yönteminde ise önce temel etik ilkeler öğretici tarafından anlatılmaktadır. Derse ki üç hafta ara verilmekte ve öğrencilerin kliniklerde yaşadıkları bir veya bir kaç olguyu seçerek tartışmaları sağlanmaktadır (Görkey 1995).

Günümüzde tıp etiği, çeşitli yöntemlerden yararlanan, akademik sorgulamanın bir alanı olmuştur. Bu yöntemler, antropoloji, ekonomi, epidemiyoloji, sağlık hizmetleri araştırmaları, tarih, hukuk, tıp, hemşirelik, felsefe, psikoloji, sosyoloji, ve teoloji yi de içeren beşeri ve sosyal bilimlerden türemiştir. Bu görüşe göre de etik eğitimi verilirken kullanılacak yöntemleri, (Sugarman and Sulmasy 2001); Felsefe; Din ve teoloji; Mesleki kodlar; Hukuk yöntemi (Legal Methods); Vakasallık (Kasustri); Tarih; Kalitatif yöntem; Etnografik yöntem; Kantitatif yöntemi; Deneysel yöntem; Ekonomi olarak özetlemiştirlerdir

3.2.1. Felsefe (Philosophy)

Etik eğitimi sırasında felsefe önemli bir yer tutmaktadır. Etik, felsefenin bir alanı olarak, değerler felsefesi içerisinde yer almaktadır. Bu bakış açısı ile etik eğitimi sırasında bireylere en temel etik teorilerini ve etik metodolojisini öğretmek önemlidir. Etik teorilerinde amaç, moral yaklaşımlar için en uygun normatif çerçevenin oluşturulmasını sağlamaktır. Genellikle bu çerçeve, doğru hareket teorisini şekillendirir. Ama bazen de iyi karakter teorisini de şekillendirebilmektedir. Etik metodolojinin amacı ise: (1) bu tür bir normatif bir çerçeve oluşturmak için, (2) zaten tanımlanmış olan bir çerçeveyi kullanmak için, (3) bu tür bir çerçevenin oluşturulamadığı durumlarda moral yaklaşımların karmaşıklığını çözümlenebilmek için prosedür ya da metot geliştirmektir (Sugarman and Sulmasy 2001).

3.2.2. Din ve Teoloji (Religion and Theology)

Din ve teoloji yöntem olarak modern tıp etiğinin içerisinde yer almaktadır. Özellikle son yıllarda, sosyal araştırmaların ve sağlık hizmetlerinin sınırlarının genişlemesi, teoloji ve dinin, tıp etiği içerisinde, dolayısı ile eczacılık etiği içerisinde, yer almasının en önemli nedeni olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle tıp ya da eczacılık etiğinde yöntemden söz ederken din ve teoloji yöntemlerinden de söz edilmesi gerekmektedir (Sugarman and Sulmasy 2001).

“İnsan eyleminin ahlaksallığını, tanrının buyruklarına uygun olup olmamasına bakarak saptamaya çalışan görüşler din ve teoloji başlığı altında yer almaktadır. Burada en iyi olan ya da buyruk olarak tanrının istemlerini gören görüşlere yer verilmektedir.” (Oğuz ve ark. 2005)

Din ve teoloji yöntemlerinde, bir şeyin ya da eylemin iyi ya da kötü olması, tanrının buyruklarına göre değerlendirilmektedir. Burada, yapılan eylem ya da

durum, tanrının istemiyle uyuştuğunda iyi olarak kabul edilmektedir. Ya da bir durumun ya da eylemin kötü olduğu temellendirilirken de tanrının buyruklarına uymadığı durumlar kullanılmaktadır. Kısacası, hem ahlaksallık ilkesinin kendisi hem de onun temellendirilmesi, tanrısal buyrukların yasa koyucu nitelikteki otoritesine dayandırılmaktadır. (Oğuz ve ark. 2005).

3.2.3. Mesleki Kodlar (Professional Codes)

Çok yakın zamana kadar tüm dünyada mesleki kodlar doğru ve yanlış davranışları tanımlamak amacıyla başvuru tek yöntem olarak kabul edilmekteydi. Bununla birlikte mesleki etik kodlar diğer bölümlerde açıklandığı üzere pek çok alanda, farklı açılardan tartışılmaktadır. Ancak yine de tüm dünyada hala meslek çalışanları tarafından bu kodlar standart başvuru aracı olmaya devam etmektedir (Sugarman and Sulmasy 2001). Bu açıdan düşünüldüğü zaman eczacılık etiği eğitimi sırasında mesleki etik kodların da bireylere öğretilmesi bir metot olarak geçerliliğini koruyacaktır.

3.2.4. Hukuk Yöntemi (Legal Methods)

Kanunlar, etik sorunların kavranması ve çözümlenmesinde önemli bir yer tutarlar. Bu nedenle eczacılık etiği öğretiminde kanun yönteminden söz etmek yerinde olacaktır.

Eczacılık etiği ve hukuk birbirinden farklı ancak birbiriyle iç içe geçmiş alanlardır. (Sugarman and Sulmasy 2001). Kişiler, meslek uygulamaları sırasında sorumlu oldukları ve uymak zorunda oldukları yasaları bilmek zorundadır. Eczacıların uymak zorunda oldukları yasa, yönetmelik, tüzük, vb. konularda eğitim almaları ve bu eğitimi alırken etik açıdan da değerlendirmeler yapabilmeleri önemlidir.

3.2.5. Vakasallık-Kasustri (Casuistry)

Daha önce benzer sorunları çözmeye kullanılmış hukuka veya ahlaka ait normların, karşılaştırma ve analogilerle tek tek eylemlere ya da eylem durumlarına uygulanmasına ya da tek tek durulmada geçerli olabilecek yasayı bulmaya yönelik yöntemsel işleme verilen addır (Oğuz ve ark. 2005).

“Koşullar vakaları etkiler”, “İnsan eylemi eylemde bulunan kişinin, zamanın koşullarına ve diğer koşullara göre farklılık gösterir”. Aquino’lu Thomas’ın bu ve benzeri ifadeleri vakasallığın esasını ortaya koymaktadır. Yunan-Roma retorığının önemli bir ögesini oluşturan vakasallığın en parlak dönemi, 1200’den 1650’ye kadar süren ve Avrupa’da vakasallığın yaygın bir biçimde öğretildiği ve uygulandığı dönemdir. Bu dönemin sonlarına doğru moral teolojiye vakasallık egemen olmuştur. Vakasallığın güç kaybetmesinin nedeni Protestanlığın etkisi ve kilisenin kendi içinden gelen gevşekliğidir. Ancak 1970’li yıllarda uygulamalı etiğin gelişmesiyle vakasallık yöntemi tekrar güç kazanmıştır. Günümüzde meslek etiklerinde -eczacılık etiği de dahil- vakasallığın yeniden değerlendirilmiş, gözden geçirilmiş hali geniş bir yer tutmaktadır. Vakasallık, özellikle tıp ve eczacılık etiğinde vaka çözümlemesi yöntemi olarak kullanılmaktadır. (Oğuz ve ark. 2005).

John D. Aras, vakasallık yöntemini (hukuk biliminde kullanımı ile kazuistri yöntemini) “soyut ilkeleri, genel kuralları somut durumlara uyarlama sanatı” olarak tanımlar. Vakasallık, çağdaş toplumlarda yaygın olan ve bireysel özerklik, adalet gibi liberal moral değerleri ve ilkeleri uygulayan tepeden inme veya teori güdümlü biyoetik yaklaşımlardan farklıdır. Vakasalcılar somut vakalar karşısında geliştirdiğimiz cevaplarla başlayan, aşağıdan en tepeye doğru işleyen, ve gerek duyulduğunda daha soyut ilkeler veya moral kurallar geliştiren bir yaklaşımdır (Çokar 2006, 2008).

3.2.6. Tarih (History)

Tıp ve eczacılık meslekleri, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar, hastalıkları iyileştirmede ilk çağlardan beri çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Eczacılık mesleğinin günümüze kadar geçirdiği aşamalar eczacılık tarihinin konusudur. Yine aynı şekilde etik teriminin ilk kullanımından günümüze gelen süreçte geçirdiği aşamaları incelemek de tarih sayesinde mümkün olacaktır. Tıp ve eczacılık meslekleri tarih boyunca birbiri ile ilişki içerisinde olmuş mesleklerdir. Bu nedenle tıp tarihi ve eczacılık tarihi, tıp etiği ile eczacılık etiği de birlikte incelenmektedir. Tarih incelemeleri sayesinde etik, biyoetik, tıp etiği ve eczacılık etiği gibi kavramları anlamak daha olanaklı olmuştur. Bu nedenle ki, etik araştırmalarında tarih, bir yöntem olarak kabul görmüştür.

3.2.7. Kalitatif Yöntem (Qualitative Methods)

Kalitatif araştırma yöntemleri, kısmen de olsa değer sorunlarının, kişisel bakış açılarının ve bağlamsal durumların anlaşılmasını sağlamaya uygundur. “Kalitatif araştırma” terimi, genellikle, kantitatif ya da istatistiğe dayalı olmayan yöntemleri ifade eder. Genellikle kalitatif yöntem, daha çok, ucu açık soruları yanıtlamak amacıyla bir dizi soru sorma ve bilgi toplama işlemini içermektedir. Kalitatif yöntemler, ne tür deneyimler, inançlar ya da davranışların bulunabileceğini anlamının bir tür açılımıdır (Sugarman and Sulmasy 2001).

3.2.8. Etnografik Yöntemler (Ethnographic Methods)

Etnografi, kültürel sistemlerin ya da bir kültürün genel görünümünün tanımlanması için alan çalışmasına dayalı çalışmalar sürdürülerek yapılan araştırmadır. Son yıllarda, etnografik yöntemleri de içeren kalitatif araştırma yaklaşımı ile hayatın sonuna yönelik etik kararları içeren pek çok sorun

araştırılmıştır. Bunlardan bazıları, yenidoğan yoğun bakım ünitelerinde karar verme süreci, insan organ ve doku aktarım terapileri, aydınlatılmış onam ve insan genetiğidir (Sugarman and Sulmasy 2001)

3.2.9. Kantitatif Yöntemler (Quantitative Surveys)

Kantitatif anket yöntemi olarak da adlandırılabilir. Problemlerin kantitatif olarak çalışılması tıp ve eczacılık etiği açısından oldukça yararlıdır. Örneğin, bu yaklaşım sayesinde etik sorunların çözülmesi çalışmalarında, klinikçiler ile etikçiler arasında iletişim ve anlayışın artması teşvik edilmektedir. Etik çözümlere bu yaklaşımın uygulanması ve çok sayıda çalışmanın sonuçları sayesinde etikçiler pek çok eski sorunu çözümlenip, yenilerini düşünme imkanı bulabilmektedir (Sugarman and Sulmasy 2001)

3.2.10. Deneysel Yöntem (Experimental Methods)

Deneysel yöntem, kişilerin bilgi, tutum ve davranışlarının değişken olduğunun ya da bazı iyi değerlerin hedeflendiğinin belirlenmesi amacıyla kullanılır. Farklı araştırma soruları ile uygun çalışmalar yapılabilir. “Bir eğitim programı, tıp öğrencilerinin aydınlatılmış onam alma konusundaki bilgi ve becerilerini arttırabilir mi?” sorusu bu tür bir deneysel araştırma için örnek teşkil etmektedir (Sugarman and Sulmasy 2001).

3.2.11. Ekonomi ve Tanımlayıcı Bilimler (Economics and Decision Science)

“Pekçok sağlık ekonomistinin ya da tıbbi karar mekanizmalarında görev alan bilim adamlarının, günlük çalışmaları sırasında tıp etiği alanına katkı yaptığına inanmaları şüphe uyandırıcıdır. Bu alanlarda çalışan bilim adamlarının kullandığı yöntemler kısmen caziptir, bunun sebebi, bu yöntemlerin daha çok kantitatif

yöntemlere dayalı olması ve değer içermiyor olmalarıdır. Etik problemler sıklıkla değer çatışmaları olarak görülürken, etikte karşılaşılan problemleri niteleyen araçların listesinin dışında yer alan bu tür yaklaşımları oluşturan da bu özelliklerdir. Bazı ekonomistler ve karar mekanizmalarında görev alan bilim adamları, değerler konusunda muhtemelen kendi yöntemlerinin doğru olduğu görüşüne sığınarak sessiz kalacaklardır. Bununla birlikte, diğer kaynaklardan sağlanan değerlerin analizi ve yönlendirilmesi, tıp etiğinde ampirik yöntemlere daha fazla ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu alanlar, en temel seviyede, faydacılığın (utilitarizm) bazı formlarından geniş ölçüde dayanak bulan, kesin değer yüklü bir duruş almıştır. Bazen bu duruş, üzerini örten metodoloji tarafından gizlenmiş olabilir, ama bu değerler görünüşte kısır yaklaşımların altında pusuya yatmış olabilir ve hem akademisyenler hem de politikaları belirleyenlerin potansiyel olarak bu uygulamaları ve bu yöntemleri sınırlamasına yardımcı olacaktır” (Sugarman and Sulmasy 2001).

3.3. ECZACILIK ETİĞİ ÖĞRETİMİNDE DÜNYADAN ÖRNEKLER

Yurt dışında eğitim veren eczacılık fakültelerinin web sitelerinin araştırılması sonucunda, eczacılık etiği eğitimi konu başlığında çok fazla somut bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Eczacılık okullarının web sayfalarında ders programları, verilen derslerle ilgili detaylı bilgi yer almamaktadır. Bu nedenle web sayfalarına dayanarak kapsamlı bilgiler vermek mümkün olamamaktadır. Yapılan araştırmada daha çok meslek öncesi ve meslek içi eğitim kurslarına yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Daha sonra fakülte bazında bir araştırma yapılmıştır. Burada da genellikle eczacılık etiği kurslarına rastlanmıştır. Eczacılık fakültelerinin web sayfalarından alınan bilgilere dayanılarak ulaşılan sonuçlardan bazıları şunlardır:

Alberta Üniversitesi Eczacılık ve Eczacılık Bilimleri Fakültesi'nin internet sitesinden alınan bilgilere göre, ikinci yılda 3 saatlik bir ders olan "Hukuk ve Etik" bulunmaktadır. Ayrıca yine ikinci sınıfta 9 haftada toplam 18 saat olarak yer alan "Eczacılık Yasaları ve Etik" dersi görülmektedir. Ancak söz konusu derslerin içeriğine ulaşılammıştır ([http:// www.registrar.ualberta.ca/ calender/ Undergrad/ Pharmacy/Programs/144.html](http://www.registrar.ualberta.ca/calender/Undergrad/Pharmacy/Programs/144.html)).

Eczacılık etiği eğitimi konusunda pek çok kitap, yayın ve akademik çalışması olan Ph. D. Amy Haddad, Creighton Üniversitesi Eczacılık ve Sağlık Uğraşları Okulu (School of Pharmacy and Health Professions: Creighton University)'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sağlık Politikaları ve Etik Merkezinin yöneticisidir. Kendisi 1984'ten beri uygulamalı etik derslerini vermektedir (<http://spahp2.creighton.edu/Details.aspx?netid=amh26498>). Ancak derslerin içeriği ve konu başlıkları ile ilgili detaylı bilgilere web sayfasında yer verilmemiştir. Bununla birlikte Ph.D. Amy Haddad'ın Robert M. Veatch ile birlikte olarak yazmış olduğu "*Case Studies in Pharmacy Ethics*" (Veatch and Haddad 1999), kitabından bu tez çalışmasında yararlanılmıştır.

Florida Üniversitesi'nde yer alan bir uygulamada bu üniversitenin internet üzerinden yürüttüğü eczacılara yönelik bir “*online sertifika programı*” bulunduğu tespit edilmiştir. Bu programın meslek içi eğitim programı şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Program “*Pharmacy Law and Ethics* “ olarak isimlendirilmiştir. Bu eğitim 30 saatten oluşmaktadır ve toplam 15 sürekli eğitim kredisi ile kredilendirilmektedir. Eğitim, 4 ayrı dinamik ve süreli eğitim modülünden oluşmaktadır. Her bir modül bitirildiğinde Florida Üniversitesinden kredi alınmaktadır. Bu eğitimde amaç mesleğini sürdüren eczacılara yasal ve etik konularla ilgili bir bilgi birikimi sağlamaktır. Eğitim video görüntüler ve literatür takibi ile sağlanmakta, öğrencilere vaka tartışmaları ve problem çözme becerilerini geliştirme imkanları sunulmaktadır (<http://pharmreg.dce.ufl.edu/courses.html>), (<http://www.pharmacychoice.com/education/pharmacylaw.cfm>), (<http://www.ufpharmce.com/lawandethics.htm>)

İngiltere’de, Nottingham Üniversitesi Eczacılık Okulunda Prof. Joy Wingfield, birinci, üçüncü ve son sınıflarda, etik ve yasa ile ilgili derslerin, seminerlerin ve çalışma gruplarının sorumluluğunu almıştır. Ancak, internet sitesinde ders programı ve ders içerikleri ile ilgili kapsamlı bilgiye ulaşamamıştır. Prof. Joy Wingfield, Nottingham MPharm adlı okulda derslere devam ederken bir yandan da tüm İngiltere’deki eczacılık okullarının eğitimcilerine internet üzerinden eczacılık yasa ve etiği ile ilgili eğitim verilmesine yönelik olarak 5 yıldır devam eden bir projede yöneticilik yapmaktadır. (http://www.nottingham.ac.uk//_pharmacy/_people/joy.wingfield)

Aston Üniversitesi’nde MPharm programlarında 4 yıllık bir eğitim söz konusudur. Her yıl farklı eğitimler verilmekte ve üçüncü yıl içerisinde Eczacılık yasaları ve etiği ile ilgili bir dersde yer almaktadır. Ancak bu dersin içeriği ile ilgili detaylı bilgiye ulaşmak olanaklı olmamıştır. (http://www.aston.ac.uk/_study/undergraduate/courses/school/hs/pharmacy/)

3.4. ECZACILIK ETİĞİ ÖĞRETİMİNDE TÜRKİYE'DEKİ DURUM

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim-öğretim veren toplam 12 eczacılık fakültesi bulunmaktadır. Bu eczacılık fakültelerinde 2005-2006 eğitim-öğretim yılına kadar 4 yıllık eğitim söz konusuydu. Eczacılık Fakültelerinde, 4 yıllık eğitim sürecinin yetersiz olduğu 1990 yılından bu yana tartışılan ve gündemde olan bir konu olmuştur. 4 Yıllık eğitimin özellikle günün koşullarına uygun olmayan ve eczacılığın tüm hizmet alanlarını karşılayabilecek bir eğitim süreci olmadığı görüşü yaygındır. Bu eğitim sisteminin eczacılık fakültesi mezunlarının tek tip, standart bir eğitim aldıktan sonra, farklı alanlarda hizmet verebileceği gerçeğini göz ardı eden bir eğitim sistemi olduğu kuşku götürmez bir gerçektir. Fakültelerden mezun olan eczacılık fakültesi mezunlarının büyük bir kısmı eczane açsa da; bir eczacının çalışabileceği farklı alanlar bulunmaktadır. Bir eczacılık fakültesi mezunu hastane eczanelerinde, sanayiide, kamuda ya da serbest eczanelerde çalışma hakkına sahiptir. Buna karşın 4 yıllık eğitim sisteminde tüm bu farklı alanlarda çalışabilecek eczacı adayı aynı eğitimi alarak mezun olmaktadır. Bu sistemdeki yanlışlık, hem meslek üyeleri hem de fakültelerin öğretim üyeleri tarafından kabul edilen ve tartışılan bir durumdur. Eczacılık fakültelerinde eğitimin, mesleğin değişik yönlerindeki ihtiyaçları karşılayabilecek bir hale getirilmesi için süren çalışmalar 5 yıllık eğitim sisteminin gerekliliğini ortaya koymaktaydı. Uzun süren tartışmalar, düzenlemeler sonucunda ancak 2005-2006 eğitim-öğretim yılında yeni sisteme geçilebilmiştir. Bu sisteme geçişte Avrupa Birliğine Uyum Yasalarının etkisi olduğu da bir gerçektir. 1990 yılından bu yana eczacılık fakültelerinin dekanları konu ile ilgili çalışmalar yürütmüş, defalarca 5 yıllık eğitim kararı alınmıştır. Ancak uygulamaya geçilebilmesi YÖK'ün 14 Ocak 2005 tarihinde aldığı karar sonucunda gerçekleşebilmiştir. Tüm bu uğraşlar sonucunda gelinen noktada, Türkiye'deki tüm eczacılık fakültelerinde 2005-2006 eğitim-öğretim yılından itibaren eğitim 5 yıla çıkmış ve tüm ders programları tüm eczacılık fakültelerinin öğretim üyelerinin ve dekanlarının da katkılarıyla yeniden gözden geçirilerek düzenlenmiştir. Bunun sonucunda eczacılık fakültelerinden 5 yıl sonunda mezun olan öğrenciler “eczacı”

ünvanı alma ve doktora programlarına direkt kabul edilme hakkı kazanmıştır. Bu süreç sonucunda gelinen noktada 12 eczacılık fakültesinin ders programları arasında bir uyum sağlanmıştır. (<http://www.ankara.edu.tr/yazi.php?yad=2828>, <http://www.drtus.com/modules.php?name=News&file=article&sid=389>)

Tüm eczacılık fakülteleri temelde aynı ders programlarını uygulamakta, ancak bazı dersler açısından aralarında bazı farklar bulunmaktadır. Bu farklar temel eğitim açısından önemli görünmemektedir. Örneğin bir fakültede “Bilgisayara Giriş” dersi 1. yarıyıldan okutulurken diğerinde 2. yarıyıldan okutulmaktadır. Ya da bir fakültede 1. sınıfta “Analitik Kimya” dersi okutulurken diğerinde “Organik Kimya” dersi okutulmaktadır. Ancak bu program farklılıkları bizim çalışmamızın konusu olmadığı için burada daha fazla detaya girmek doğru olmayacaktır. Bu çalışmada Türkiye’de eğitim ve öğretim veren 12 eczacılık fakültesinin ders programları ve ders konuları, Eczacılık Etiği dersleri açısından değerlendirilecektir. Bunu yaparken bazı temel kriterler tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi fakültelerde bu konuda bir ders verilir verilmediğinin tespit edilmesidir. Eğer bu konular bir ders içerisinde anlatılıyorsa dersin adı, programda hangi yıl ve hangi yarıyıl içerisinde yer aldığı, dersin hangi anabilim dalının sorumluluğunda olduğu ve kim tarafından verildiği, dersi veren hocanın uzmanlık alanı, anlatılan konuların neler olduğu, öğrenim hedefleri. Bu kriterler gözden geçirilirken karşılaştırmaların daha anlaşılır olması açısından tablolar oluşturularak bu tabloların yorumlanması yoluna gidilmiştir. Ayrıca değerlendirmeler yapılırken 4 yıllık eğitimden 5 yıllık eğitime geçiş süreci de bu açıdan gözden geçirilecektir. Aşağıda fakültelerin “eczacılık etiği” konuları ile ilgili eğitim durumları tek tek gösterilmiştir.

TABLO 1. Türkiye’deki Eczacılık Fakültelerinin Ders Programlarında Eczacılık Etiği Dersi

OKULUN ADI	DERSİN ADI	YIL VE YARIYIL	SAAT/HAFTA	KREDİSİ	
ANADOLU Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	3. Sınıf 6. Yarıyıl	1	1,5	
ANKARA Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	2. Sınıf 3. Yarıyıl	1	1	
ATATÜRK Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	2. Sınıf 4. Yarıyıl	1	1	5 yıllık eğitim programı
EGE Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	3. Sınıf 5. Yarıyıl	1	1	4 yıllık eğitim programı
EGE Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	3. Sınıf 5. Yarıyıl	1	1	5 yıllık eğitim programı
ERCİYES Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	4. Sınıf 7. Yarıyıl	1	1	5 yıllık eğitim programı
GAZİ Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	4. Sınıf 7. Yarıyıl	2	4	
HACETTEPE Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	1. Sınıf 1. Yarıyıl	1	1	
İNÖNÜ Ü. ECZACILIK FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	2. Sınıf 4. Yarıyıl	1	1	2005-2006 - 2009 Girişliler
İNÖNÜ Ü. ECZACILIK FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	4. Sınıf 8. Yarıyıl	1	1	2007-2008 Girişliler
İNÖNÜ Ü. ECZACILIK FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	1. Sınıf 2. Yarıyıl	1	1	2010 Girişliler
İSTANBUL Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	4. Sınıf 7. Yarıyıl			5 yıllık eğitim programı
MARMARA Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Deontolojisi ve Etiği	3. Sınıf 6. Yarıyıl	1		5 yıllık eğitim programı
MARMARA Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Tarihi	4. Sınıf 8. Yarıyıl	2		5 yıllık eğitim programı
MARMARA Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Deontolojisi ve Etiği	4. Sınıf 8. Yarıyıl	2		4 yıllık eğitim programı
MARMARA Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Tarihi	4. Sınıf 8. Yarıyıl	2		4 yıllık eğitim programı
MERSİN Ü. ECZ FAK	Eczacılık Deontolojisi ve Etiği	4. Sınıf 8. Yarıyıl	1	1	
MERSİN Ü. ECZ. FAK	Eczacılık Tarihi	4. Sınıf 8. Yarıyıl	1	1	
MERSİN Ü. ECZ. FAK	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	4. Sınıf 8. Yarıyıl	1	1	
YEDİTEPE Ü. ECZ. FAK.	PROGRAMDA KONU İLE İLİŞKİLİ OLABİLECEK DERSE RASTLANMADI				4 yıllık eğitim programı
YEDİTEPE Ü. ECZ FAK.	Eczacılık Tarihi ve Deontoloji	2. Sınıf 3. Yarıyıl	2	2	5 yıllık eğitim programı

Yukarıdaki tabloda, Türkiye’deki eczacılık fakültelerinde eczacılık etiği ile ilgili olabilecek derslerden biri olan Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi derslerinin

fakültelerde verilme durumu gösterilmiştir. Buna göre hemen tüm fakültelerde bu ders bir şekilde müfredatta yer almaktadır. Genellikle 4. Sınıflarda ve haftada 1 saat olarak verilmektedir. Ancak bu dersler Atatürk Üniversitesi Eczacılık Fakültesi ve Yeditepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde 2.sınıflarda yer almaktadır. Ülkemizde eczacılık eğitiminde 5 yıllık eğitime geçildikten sonra tüm eczacılık fakültelerinin programlarının uyumlu olması için yeni düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Böylece fakülteler arasındaki fark ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Bu sürecin, eczacılık etiği derslerinin kapsamlı olarak müfredatta yer almasının sağlanmasını açısından önemli bir fırsat olduğunu düşünmekteyiz.

TABLO 2. Türkiye’deki Eczacılık Fakültelerinin Ders Programlarında Eczacılık Mevzuatı Dersi

OKULUN ADI	DERSİN ADI	YIL VE YARIYIL	SAAT/HAFTA	KREDİSİ	
ANADOLU Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı	3. Sınıf 7. Yarıyıl	2	3	
ANKARA Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı ve İşletme	Sınıf Yarıyıl			
ATATÜRK Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı ve İşletme	4. Sınıf 7. Yarıyıl	2	2	5 yıllık eğitim programı
EGE Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı	4. Sınıf 7.ve 8. Yarıyıl	3	3	4 yıllık eğitim programı
EGE Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı	4. Sınıf 7. Yarıyıl	1	1	5 yıllık eğitim programı
ERCİYES Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı	4. Sınıf 8. Yarıyıl	2	2	5 yıllık eğitim programı
GAZİ Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı ve İşletme	4. Sınıf 8. Yarıyıl	2	2	
HACETTEPE Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı ve İşletme	Sınıf Yarıyıl	2	2	
İNÖNÜ Ü. ECZACILIK FAK.	Eczacılık Mevzuatı ve İşletme	4.Sınıf 7. Yarıyıl	2	2	5 yıllık eğitim programı
İSTANBUL Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı ve İşletme	Sınıf Yarıyıl	4		5 yıllık eğitim programı
MARMARA Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı	4. Sınıf 8. Yarıyıl	2		
MARMARA Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı	4. Sınıf 8. Yarıyıl	2	2	
MARMARA Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Mevzuatı ve İşletme	4. Sınıf 8. Yarıyıl	4	4	
MARMARA Ü. ECZ. FAK.	Eczacılık Yönetmelikleri	4. Sınıf 8. Yarıyıl	2		4 yıllık eğitim programı
MERSİN Ü. ECZ FAK	Eczacılık Yönetmelikleri	4. Sınıf 8. Yarıyıl	2	3	5 yıllık eğitim programı

Türkiye’de eğitim veren 12 eczacılık fakültelerinin resmi internet sitelerinden ve ilgili dersleri veren öğretim üyelerinden alınan ders programları incelenmiştir. Elimizde şu anda var olan verilere dayanılarak Türkiye’de eczacılık etiği öğretiminin durumuna yönelik bazı çıkarımlarda bulunmak olanaklıdır. Buna göre;

Henüz Türkiye’de sadece Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nde “Eczacılık Deontolojisi ve Etiği adı altında bir ders bulunmaktadır. Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nin internet sitesinden alınan bilgiler doğrultusunda, burada kuruluş aşamasında, programında bu isim altında bir derse yer verilmiş, ancak

daha sonra program değiştirilmiştir. Anadolu Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nin internet sayfasından alınan bilgilere göre ise programında seçmeli bir ders olarak "Eczacılık Etiği" dersine yer verilmiş ancak daha sonra 2009-2010 yılında ders programından çıkarılmıştır (<http://www.mersin.edu.tr/fakulte.php?id=1&tip=1>) (<http://orgun.anadolu.edu.tr/showLessonForRegistration.jsp?dk=ECZ406&dl=01&br=5202000000&tc=33736472780&dil=tr>).

Bir genelleme yapılacak olursa hemen tüm eczacılık fakültelerinde eczacılık etiği konuları "Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi" dersi içerisinde anlatılmaktadır. Eczacılık fakültelerinde deontoloji dersleri, tarih konuları ile birlikte anlatılırken mevzuat konuları ayrı bir ders olarak verilmektedir.

"Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi" dersi genellikle programlarda 4. sınıfta yer almaktadır. Ancak 5 yıllık eğitime geçildiğinde dersin bazı fakültelerde 3. sınıfa alındığı görülmektedir. Fakültelerin hemen hepsinde Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi dersi 1 yarıyılıda haftada 1 saat verilirken Eczacılık Mevzuatı dersi genellikle haftada 2 saat verilmektedir.

Söz konusu derslerle ilgili olarak dikkat çekici bir başka nokta ise derslerin belli bir anabilim dalı ya da belli bir bölüm tarafından verilmiyor olmasıdır. Her fakültede farklı anabilim dalları derslerin sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu durum ülkemizde ulusal düzeyde eczacılık deontolojisi ve eczacılık etiği konusunda ortak bir eğitim program oluşturulmasını güçleştirmektedir.

Dersleri üstlenen anabilim dalları ağırlıklı olarak Farmakognozi, Farmasötik Teknoloji ve Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalları şeklinde görülmektedir. Genellikle ders konuları deontoloji ve tarih olarak belirlenmektedir. Ancak programın içerisinde ortalama 7 haftanın etik konularına ayrıldığı görülmektedir. Bunun nedeninin Eczacılık fakültelerinde konuyla ilgili bir anabilim dalı, bilim dalı ya da lisansüstü eğitim programının bulunmaması olduğu düşünülmektedir. Ders

konularını anlatacak eczacılık etiği ve deontolojisi konusunda lisans üstü eğitim almış öğretim üyelerinin sayılarının artması ve bu derslerin sorumluluğunu almalarıyla derslerin saatlerinin artması, içeriğinin artmasını da sağlayacaktır.

Tablo 3. Anadolu Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK MEVZUATI	4.yıl	7.yarıyıl	Haftada 2 saat 3 kredi	
ECZACILIK TARİHİ VE DEONTOLOJİ	3. yıl	6. yarıyıl	Haftada 1 saat 1,5 kredi	

Anadolu Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde Eczacılık Etiği ve Deontolojisi ile ilgili olabilecek 2 ders ilan edilmiştir. Bunlar 3. ve 4. sınıflarda verilmektedir. “Eczacılık Mevzuatı” ve “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersleri. Dersler, haftada toplam 3 saat verilmektedir. Bu tez çalışması süresi boyunca, ülkemizde eczacılık fakültelerinde 4 yıllık eğitimden 5 yıllık eğitime geçişin gerçekleştiği göz önüne alınarak, dönem dönem fakültelerin internet siteleri control edilerek güncellenmeleri sağlanmıştır. Bu programda 3. Sınıfta verilen Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi dersinin kaldırılarak 1. Sınıfta Eczacılık Tarihi, ayrıca 5. Sınıfta 9.yarıyılta Eczacılık Deontolojisi ve Etik derslerinin verildiği görülmektedir. Ancak 2009-2010 öğretim yılı ve sonrası Eczacılık Deontolojisi ve Etik dersinin programda görülüyor olmasına karşın bu dersin programdan çıkarıldığı belirtilmiştir (<http://www.andolu.edu.tr/akademik/fak-ecz/eczacilikmesbilbo/program.htm>).

Tablo 4. Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK MEVZUATI VE İŞLETME	4. yıl	7. yarıyıl	2	Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı
ECZACILIK TARİHİ VE DEONTOLOJİ	2. yıl	3. yarıyıl	1	Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı

Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nde Eczacılık Etiği adı altında bir ders bulunmamaktadır. Ders “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersi ve “Eczacılık Mevzuatı ve İşletme” dersi içerisinde verilmektedir. Dersler haftada toplam 3 saat olarak verilmektedir. Dersleri fakültede Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı üstlenmiştir. (<http://www.pharmacy.ankara.edu.tr/>).

Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nde dersleri veren öğretim üyeleriyle yapılan telefon görüşmeleri ve elektronik ortamda gerçekleştirilen yazışmalar sonrasında alınan bilgilere göre, “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersi bir yarıyıldan toplam 14 saat verilmektedir. 14 saatlik dersin 3 saati eczacılık etiği konularına ayrılmıştır. Söz konusu dersin sorumluluğu fakültede Prof. Dr. Sevgi Şar tarafından üstlenilmiştir. Ağırlıklı olarak çalıştıkları alanlar tarih ve işletmedir. Ders sırasında ötanazi, hasta ve çocuk hakları, gen teknolojisi, tüp bebek, fetüs, sperm bankası, organ nakli, bildirgeler gibi konulara yer vermektedir.

“Eczacılık Mevzuatı ve İşletme” dersi bir yarıyıldan toplam 28 saat verilmektedir. 28 saatlik ders içerisinde 4 saat eczacılık etiği konularına ayrılmıştır. Dersin sorumluluğunu fakültede Prof. Dr. Gülbin Özçelikay üstlenmiştir. Ders sırasında, etik ve deontoloji arasındaki farklar, etik ilkeler, eczacılık etiğinin tanımı ve kuralları, etik ikilem, eczacının karşılaşılabileceği etik sorunlar ve çözümü gibi konular verilmektedir.

Bunun haricinde 2009-2010 yılı itibari ile 5, 6, 7, 8. yarıyılarda haftada 2 saat teorik olarak 2. tip seçmeli dersler arasında Genel etik, Eczacılık Etiği ve eczacı-hasta iletişimi dersleri de okutulmaktadır.

Dersler sırasında kullanılan kaynaklar şunlardır; Tıp Etiğine giriş (E. Aydın), Pharmacy Ethics (Mickey Smith, Steven Strauss, H. John Baldwin, Kelly T. Alberts) ve diğer etikle ilgili kitaplar. Bu konular Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde 1997 yılından bu yana verilmektedir. Dersin amacı, eczacıların eczacılık uygulamaları sırasında eczacılık etiğine önem vermelerini ve etik davranışlarda bulunmalarını sağlamaktır.

Tablo 5. Atatürk Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK MEVZUATI VE İŞETME	4. SINIF	7. YARIYIL	2 SAAT	
ECZACILIK TARİHİ VE DEONTOLOJİ	2. SINIF	4. YARIYIL	1 SAAT	

Atatürk Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde Eczacılık Etiği ve Deontolojisi ile ilgili olabilecek 2 ders ilan edilmiştir. Bunlar 2. ve 4. sınıflarda verilmektedir. “Eczacılık Mevzuatı ve İşletme” dersi ile “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersleri. Dersler, haftada toplam 3 saat verilmektedir.

“Eczacılık Mevzuatı ve İşletme” dersi bir yarıyıl toplam 28 saat verilmekte, “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersi ise bir yarıyıl 14 saat verilmektedir.

Atatürk Üniversitesi Eczacılık fakültesi’nde dersi veren öğretim görevlilerine ulaşamadığı için sadece fakültenin web sayfasından alınan bilgilere yer verilmiştir (<http://www.atauni.edu.tr/#sayfa=eczacilik-fakultesi-ders-programlari>).

Tablo 6. Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK MEVZUATI	4. SINIF	7. YARIYIL	1 SAAT	Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı
ECZACILIK TARİHİ VE DEONTOLOJİ	3. SINIF	5. YARIYIL	1 SAAT	

Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde Eczacılık Etiği ve Deontolojisi ile ilgili olabilecek 2 ders ilan edilmiştir. Bunlar 3. ve 4. sınıflarda verilmektedir. “Eczacılık Mevzuatı” ve “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersleri. Dersler, haftada toplam 2 saat verilmektedir (<http://pharmacy.ege.edu.tr/?p=bolum&id=15>) (<http://www.pharm.ege.edu.tr/?p=plan>).

Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Öğr. Gör. Bülent Kıran ile yapılan telefon görüşmesi ve elektronik posta yöntemi ile ders program ve ders içeriği ile ilgili daha detaylı bilgilere ulaşılmıştır. Buna göre Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde 4. Sınıflarda Güz Döneminde “Eczacılık Mevzuatı” dersinde toplam 15 haftalık ders programı içerisinde 7 hafta boyunca haftada bir saat, 1. Sınıf Eczacığa Giriş dersi içerisinde 2 saat ve 5. Sınıf Serbest Eczane Yönetimi içinde 2 saat olmak üzere toplam 11 saat etik dersi verilmektedir.

Dersleri Halk Sağlığı uzmanı bir eczacı olan Öğr. Gör. Bülent Kıran vermektedir. Söz konusu dersler Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı'na bağlı olarak yürütölmektedir.

Dersin konuları; etik tanımı, tarihçe, etik ve diğer bilimlerle ilişkisi, eczacılık etiği, etik ile ilişkili kavramlar (ahlak, felsefe, deontoloji, etik yasa ilişkisi, bilim etiği, eczacılık etiği, gibi), sağlık alanında temel etik ilkeler, eczacılıkta etik kurallar, eczacılıkta karşılaşılan etik sorunlar, etik ikilem ve karar süreçleri, etik karar verme süreci ve olgu örnekleri, meslek etiği-örgütsel etik, meslek etiği ihlalleri ve olgu örnekleri olarak belirlenmiştir.

Deslerde Öğr. Gör. Bülent Kıran'ın ders notları'ndan yararlanılmaktadır. Söz konusu dersler fakölte de 2004-2005 öğretim yılından bu yana verilmektedir. Dersin öğretim hedefleri şeklinde belirtilmiştir;

- 1.Türk eczacılık ve sağlık mevzuatını tanıma
- 2.Eczacılık uygulamalarında mevzuatın önemini kavrayabilme
- 3.Eczacılık mesleğinde geçerli olan deontolojik ve etik kodları tanıma
- 4.Eczacılık mesleğinin deontolojik kural ve etik ilkelerine uymaya isteklilik
- 5.Mesleğin çeşitli alanlarında karşılaşılan deontolojik ve etik problemleri çözebilme becerisi

Tablo 7. Erciyes Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK MEVZUATI	4. SINIF	8. YARIYIL	2 SAAT	
ECZACILIK TARİHİ VE DEONTOLOJİ	4. SINIF	7. YARIYIL	1 SAAT	

Erciyes Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde Eczacılık Etiği ve Deontolojisi ile ilgili olabilecek 2 ders ilan edilmiştir. Bunlar 4. sınıfta verilmektedir. “Eczacılık Mevzuatı” ve “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersleri. Dersler, haftada toplam 3 saat verilmektedir.

“Eczacılık Mevzuatı” dersi bir yarıyıl toplam 28 saat verilmekte, “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersi ise bir yarıyıl 14 saat verilmektedir.

Erciyes Üniversitesi Eczacılık fakültesi’nde dersi veren öğretim görevlilerine ulaşamadığı için sadece fakültenin web sayfasından alınan bilgilere yer verilmiştir (<http://pharmacy.erciyes.edu.tr/fakulteler.asp>).

Tablo 8. Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK MEVZUATI VE İŞLETME	4. SINIF	8. YARIYIL	2 SAAT	
ECZACILIK TARİHİ VE DEONTOLOJİ	4. SINIF	7. YARIYIL	2 SAAT	Farmakognozi Anabilim Dalı

Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde Eczacılık Etiği ve Deontolojisi ile ilgili olabilecek 2 ders ilan edilmiştir. Bunlar 4. sınıfta verilmektedir. Eczacılık Mevzuatı ve İşletme dersi ile Eczacılık Tarihi ve Deontoloji dersleri. Dersler, haftada toplam 4 saat verilmektedir.

Eczacılık Tarihi ve Deontoloji Dersi, Farmakognozi Anabilim Dalı bünyesinde Prof. Dr. Ekrem Sezik tarafından verilmektedir. Ders dördüncü sınıfta ve haftada 2 saat verilmektedir.

Prof. Dr. Ekrem Sezik ile 21 Şubat 2011 tarihinde yapılan telefon görüşmesi sonucunda, derslerin 7-8 haftasının etik konularına ayrıldığı görülmektedir. Bu derslerin ilk 2-3haftası giriş konuları olarak belirlenmiştir. Burada Deontoloji nedir? Konu ile ilgili yayınlardan yararlanılarak Osmanlı'dan günümüze deontoloji konuları anlatılmakta, Deontoloji Tüzüğü ile ilgili tartışmalar yapılmaktadır. Eczane eczacılığı açısından önemli bir sorun olarak görülen muvazaa ve muvazaalı eczane konuları anlatılmaktadır. Daha sonra etik kurallar, etik problemler tartışılmaktadır. Ve problemler ile ilgili çözüm önerileri tartışılmaktadır.

Derslerin, 3-4 haftası saha çalışması şeklinde organize edilmiştir. Burada, eczacılık fakültesi öğrencilerine, önceden hazırlanmış bir döküman verilmektedir. Daha sonra öğrencilerin serbest eczaneler ve hastane eczanelerinde bu dökümandan yola çıkarak bir ödev hazırlanması beklenmektedir. Ödevin konusu deontoloji problemleri olarak özetlenebilir. Ödevlerini tamamlayan öğrenciler 3-4 kişilik, en fazla 6-7 kişilik gruplar halinde bir sunum hazırlamaktadır. Bu sunumları power point sunumu olarak, karşılıklı tartışmaktadır.

Buradaki ders sisteminden anlaşıldığı kadarıyla öğrencilerin katılımının da sağlandığı bir eğitim sistemi söz konusudur.

Tablo 9. Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK MEVZUATI VE İŞLETME				
ECZACILIK TARİHİ VE DEONTOLOJİ	1. SINIF	1. YARIYIL	1 SAAT	Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı

Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde Eczacılık Etiği ve Deontolojisi ile ilgili olabilecek 1 ders ilan edilmiştir. Bu ders 4. sınıfta verilmektedir. “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersi, haftada toplam 1 saat verilmektedir. Tüm eğitim içerisinde toplam 14 saatlik bir derstir (http://www.eczacilik.hacettepe.edu.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=16&Itemid=71).

Dersi veren öğretim görevlisi Doç Dr. Ecz. Selen Yeğenoğlu Onaran ile yapılan telefon görüşmesi sonucu elektronik ortamda alınan bilgilere göre ders Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı'nın bünyesinde verilmektedir.

“Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersi birinci sınıflara birinci yarıyıl verilmektedir. Dersin konuları şunlardır: Deontolojinin tanımı, etik ile ilgili diğer bilim dalları, eczacılık mesleğine özgü etik dışı davranışlar, vaka örnekleri, muvazaaa, muvazaanın sakıncaları, bilgilendirilmiş (aydınlatılmış) onam, Türk Eczacıları Deontoloji Tüzüğü, Eczacılık Yemini.

Dersler sırasında Türk Eczacıları Birliği'nin Eczacılık Etiği ve Deontolojisi MİEP Ders Kitabı, "Pharmaceutical Ethics" kitabından yararlanılmaktadır. Dersler, Hacettepe Eczacılık Fakóltesi'nde 1979 yılından beri verilmektedir.

Dersin öğrenim hedefi, eczacılık mesleğinde geçerli olan etik kodlarını benimsetmek ve örnek olay tartışmalarıyla bu kavramları pekiştirmek, olarak belirlenmiştir.

Tablo 10. İnönü Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK MEVZUATI	4. SINIF	7. YARIYIL	2 SAAT	
ECZACILIK TARİHİ VE DEONTOLOJİ	4. SINIF	8. YARIYIL	1 SAAT	

İnönü Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde Eczacılık Etiği ve Deontolojisi ile ilgili olabilecek 2 ders ilan edilmiştir. Bunlar 4. sınıflarda verilmektedir. “Eczacılık Mevzuatı” ve “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersleri. Dersler, haftada toplam 3 saat verilmektedir ([http://iys.inonu.edu.tr/?web=eczacılık &mw=86&di=tr](http://iys.inonu.edu.tr/?web=eczacılık&mw=86&di=tr)), (<http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/5/file/>).

İnönü Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nde konu ile ilgili dersi veren öğretim üyesi ile yapılan telefon görüşmesi ve elektronik ortamda yapılan yazışmalar sonucunda şu bilgilere ulaşılmıştır.

İnönü Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nde dersin sorumluluğunu öğretim üyesi Prof. Dr. Gülbin Özçelikay üstlenmiştir. Kendisi Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakülte’sinde öğretim üyesidir. Etik konularını “Eczacılık Mevzuatı ve İşletmeciliği” dersleri içerisinde anlatmaktadır. Bu dersin haricinde 2. Sınıflara açılan seçmeli bir ders de vermektedir. Dersin adı “Genel Etik, Eczacılık Etiği ve Eczacı Hasta İletişim”. Bu ders haftada 2 saat verilmektedir. Derslerde konu hakkında genel bilgi verildikten sonra vaka tartışmaları yapılmaktadır. Bu ders ilk kez 2010-2011 öğretim yılında açılmıştır.

Dersin konular genel olarak şu şekilde belirtilmiştir, Etik, eczacılık etiği, etik ilkeler, etik sorunlar, etik kilemler, etik vaka cözümleri, vaka tartişmaları. Dersler sırasında kullanılan kaynaklar ise şunlardır; Case Studies in Pharmacy Ethics (Robert M. Veatch, Amy Haddad), Pharmacy Ethics (M. Smith, A. Struss, H.J. Baldwin, K.T. Alberts), Tıbbi Etik (Erdem Aydın).

Ders, İnönü Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde 2005 yılından bu yana verilmektedir. Dersin öğrenim hedefleri şu şekilde ifade edilmiştir: Eczacılık uygulamaları sırasında etik davranma alışkanlıkları edindirmek.

Tablo 11. İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK MEVZUATI VE İŞLETMECİLİĞİ	4. yıl	8. yarıyıl	4 Saat	Eczacılık Teknolojisi Anabilim Dalı
ECZACILIK TARİHİ VE DEONTOLOJİSİ	4. yıl	8. yarıyıl	2 Saat	Farmakognozi Anabilim Dalı

İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde "Eczacılık Etiği" adı altında bir ders bulunmamaktadır. Dersin konuları "Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi" dersi ve "Eczacılık Mevzuatı ve İşletmeciliği" derslerinin içerisinde anlatılmaktadır. "Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi" Prof. Dr. Afife Mat tarafından verilmektedir. Prof. Dr. Afife Mat, Farmakognozi Anabilim Dalı Öğretim üyesidir. "Eczacılık Mevzuatı" dersi ise Prof. Dr. Ahmet Araman tarafından verilmektedir. Prof. Dr. Ahmet Araman Eczacılık Teknolojisi Anabilim Dalı öğretim üyesidir.

İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde söz konusu dersler veren öğretim üyeleriyle yapılan yüzyüze görüşme sonucu ulaşılan bilgilere göre; Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi dersi, 4 yıllık eğitimde haftada 1 saat olarak yer almaktaydı. Ancak 5 yıllık eğitimde, haftada 2 saat yer almaktadır. Dersin ana konuları eczacılık tarihi ve deontoloji olarak belirlenmiştir. Derste; uluslararası kuruluşlar ve belgeler: TEB Deontoloji Tüzüğü, WHO, Helsinki Bildirgesi vb konular anlatılmaktadır. Ayrıca, hasta hakları, aydınlatılmış onam, ilaç araştırmaları konularına yer verilmiştir. Bunun haricinde ağırlıklı olarak eczacılık tarihi konuları anlatılmaktadır. Derslerde kaynak

olarak Prof. Dr. Turhan Baytop'un Eczacılık Tarihi kitabı, Tıbbi etik yıllıkları ve tıbbi etik sempozyum kitapları kullanılmaktadır.

Eczacılık Mevzuatı ve İşletmeciliği dersi, haftada 4 saat verilmektedir. Ders konuları ağırlıklı olarak, eczacılık mevzuatı ve işletme konularından oluşmaktadır. Bunun yanı sıra eczacılık ile ilgili yasalar anlatılırken konunun etik yönlerinin de eczacılık öğrencilerine anlatılması söz konusudur. Ancak Eczacılık etiği ile ilgili net bir konu ayırımı yapılmamıştır. Derslerde kaynak olarak özellikle Prof. Dr. Kasım Cemal Güven'in ders notlarından faydalanılmaktadır.

Tablo 12. Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK TARİHİ	3. SINIF	5. YARIYIL	2 SAAT	ANALİTİK KİMYA ANABİLİM DALI
DEONTOLOJİ VE ETİK	3. SINIF	6. YARIYIL	1 SAAT	TIP FAKÜLTESİ DEONTOLOJİ VE TARİH ANABİLİM DALI
ECZACILIK MEVZUATI	4. SINIF	8. YARIYIL	2 SAAT	

Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde diğer eczacılık fakültelerinden farklı olarak, "Deontoloji ve Etik" adı ile verilen bir ders bulunmaktadır. Ders 4 yıllık eğitim sisteminde 4. sınıfta 8. yarıyıl haftada 2 saat verilmekte iken, 5 yıllık eğitimde 3. sınıfta 6. yarıyıldan itibaren verilmeye başlanmıştır. Dersi Uzm. Ecz. G. Hale ÖZCÖMERT COŞKUN vermektedir

Deontoloji ve Etik dersi bir yarıyıldan toplam 14 saat verilmektedir. Bu 14 saatte verilen konular şunlardır: Eczacılık etiğinin gelişimi ve amacı; Hasta hakları ve eczacılık etiği açısından değerlendirilmesi; Eczacılık etiği ve deontolojisi; Eczacılıkta karşılaşılan etik sorunlar ve etik ikilemler; Etik ilkeler ve etik karar verme süreci; Eczacılıkta sır ve mahremiyet kavramları; OTC'ler ve eczacılık etiği; Hekim-eczacı ilişkisinin etik açıdan değerlendirilmesi; İlaç dağıtımının etik açıdan

değerlendirilmesi; Eczacılık etiği açısından gebeliğin sonlandırılması; İlaç suistimali ve konunun etik açıdan değerlendirilmesi; IVF ve etik; Organ aktarımları ve etik; Etik kurullar ve etik kurullarda eczacıların rolü; Ötanazi ve eczacılık etiği açısından değerlendirilmesi.

Deontoloji ve Etik dersinin amacı; bireylerin, mesleki uygulamalar sırasında karşılaştıkları etik konuları belirleme, sorunları çözebilme, belirli konularda etik ilkeleri kullanma yetisi kazanmalarını sağlamaktır. Böylece daha doğru ve daha kaliteli bir eczacılık hizmeti sunulurken eczacılık mesleğinin saygınlığının da korunması hedeflenmektedir.

Tablo 13. Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK MEVZUATI VE İŞLETME	4. SINIF	8. YARIYIL	4 SAAT	
ECZACILIK TARİHİ VE DEONTOLOJİSİ	4. SINIF	8. YARIYIL	1 SAAT	Farmakognozi Anabilim Dalı

Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde Eczacılık Etiği ve Deontolojisi ile ilgili olabilecek 2 ders ilan edilmiştir. Bunlar 4. sınıflarda verilmektedir. “Eczacılık Mevzuatı” ve “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersleri. Dersler, haftada toplam 5 saat verilmektedir.

Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nin internet sitesinin incelenmesi ve dersi veren öğretim üyesi ile yapılan telefon görüşmesi ve yazışmalar sonucunda şu bilgilere ulaşılmıştır: Eczacılık etiği konuları “Eczacılık Tarihi ve Deontoloji” dersinin içerisinde anlatılmaktadır. Dersin sorumluluğunu Farmakognozi Anabilim Dalı'ndan Prof. Dr. Gamze Kökdil üstlenmiştir. Derslerde Deontoloji Tüzüğü, eczacılık etiği, tanımı gibi konulara yer verilmektedir. Etik konuları toplam programın 3-4 haftasında anlatılmaktadır.

Tablo 14. Yeditepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

DERSİN ADI	VERİLDİĞİ YIL	VERİLDİĞİ YARIYIL	HAFTADA KAÇ SAAT VERİLİYOR	HANGİ ANABİLİM DALI VERİYOR
ECZACILIK YÖNETMELİKLERİ	4. SINIF	8. YARIYIL	2 SAAT	
FARMASÖTİK DEONTOLOJİ	2. SINIF	3. YARIYIL	2 SAAT	

Yeditepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nde eczacılık etiği adı altında bir ders bulunmamaktadır. Eczacılık etiği ile ilgili konular ağırlıklı olarak Eczacılık tarihi ve Deontoloji dersi içerisinde verilmektedir. Dersi Öğr. Gör. Uzm. Ecz. Nazlı Şencan vermektedir. Nazlı Şencan Eczacılık İşletmeciliği alanında yüksek lisans yapmıştır.

Öğr. Gör. Nazlı Şencan ile yapılan telefon görüşmesi ve elektronik posta ile yapılan yazışmalar sonucunda alınan bilgilere göre; “Eczacılık tarihi ve Deontoloji” dersi haftada 2 saat verilmektedir. Tüm dönem içerisinde 4-5 hafta (8-10 saat) etik konularına ayrılmıştır. Dersin konuları arasında; Etiğin tanımı, deontolojinin tanımı, hukukla kesiştiği ve ayrıldığı yerler, insan hakları (Tarihi, felsefesi, deklarasyonu), hasta hakları (Helsinki deklarasyonu, Londra deklarasyonu, GCP genel prensipleri), vaka tartışmaları-çalıştaylar yer almaktadır. “Eczacılık tarihi ve Deontoloji” dersi, 5 yıldır verilmektedir.

Yeditepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde verilen bir diğer ders ise "Eczacılık Yönetmelikleri". Söz konusu ders 4. sınıfta ve 8. yarıyılıda verilmektedir. Bu ders içerisinde, ilaç ve sağlıkla ilgili Türkiye ve dünyadaki mevzuat irdelenmesi, ilacın üretimi, ruhsatlandırılması, pazarlaması, klinik araştırmalar, pazarlama sonrası araştırmalar konularına ilişkin güncel yönetmelikler. Hastane, eczane, kozmetik, fitoterapi vb. yer ve konularda çalışacak eczacıların uyması gereken kanunlar. ICH ve WHO kılavuzları takip gelecekte mevzuatta olabilecek değişimler gibi konular anlatılmaktadır.

3.5. ECZACILIK ETİĞİNİN TEMEL KONULARI

Eczacılar yakın geçmişe kadar, el becerisine dayalı işler yapma üzerine eğitim almışlardır. Ancak eczacılık mesleği giderek temelinde sadece temel bilimleri değil, sosyal ve davranış bilimlerini de içeren daha karmaşık, ancak daha çok sorun çözmeye yönelik bir meslek olmaktadır. Bu süreç içerisinde eczacıların sosyal bilimler destekli bir eğitimden geçmeleri gerekliliği de tartışılmaz bir gerçektir.

Eczacılık etiği eğitimi, eczacının eylemlerinde ve ilişkilerinde değerlerin rolünün ne olduğunu tartışırken, söz konusu değerlerin mesleğin uygulanışı sırasındaki yerinin ne olduğunu da belirlemeye çalışan bir eğitim sürecidir. Bu süreç içerisinde eczacılık fakültesi öğrencilerine özellikle eczacılık mesleği uygulamaları sırasında karşılaşılabilecekleri etik konuların anlatılması hedeflenmektedir.

Eczacılık Etiği eğitiminin amacı; bireylerin, mesleki uygulamalar sırasında karşılaştıkları etik konuları belirleme, sorunları çözebilme, belirli konularda etik ilkeleri kullanma yetisi kazanmalarını sağlamaktır. Böylece daha doğru ve daha kaliteli bir eczacılık hizmeti sunulurken, eczacılık mesleğinin saygınlığının da korunması hedeflenmektedir. Bu amaçla, bu çalışmada bir örnek ders programı önerilmektedir. Bu programın ana başlıkları şu şekildedir:

1. Eczacılık etiğinin gelişimi ve amacı
2. Eczacılık etiği ve deontolojisi
3. Etik ilke, etik sorun, etik ikilem kavramları ve eczacılıkta karşılaşılan etik sorun ve ikilemler
4. Etik karar verme süreci ve vaka çalışması örneği
5. Eczacılıkta sır ve mahremiyet kavramları
6. Eczacılıkta muvazaa
7. OTC ilaçlar ve eczacılık etiği

8. İlaç ve eczacılık etiği (İlaç araştırmaları, üretimi, dağıtımı ve tüketimi aşamalarında)

9. Uyuşturucular, suiistimal edilebilecek ilaçlar ve eczacılık etiği

10. Eczacı-hekim-hasta-ilaç firmaları arasındaki ilişkiler ve eczacılık etiği

11. Bir sağlık çalışanı olarak eczacının görev ve sorumluluk alanları ve eczacılık etiği (İlk yardım, hasta danışmanlığı, enjeksiyon yapımı, kozmetik danışmanlığı, vb)

12. Etik kurullar ve etik kurullarda eczacının rolü

13. Gebeliğin önlenmesi, sonlandırılması işlemlerinde eczacının rolü ve eczacılık etiği

14. Organ ve doku aktarımları, hayatın sonu ve ötanazi (hekim yardımı ile letal doz), yardımcı üreme teknikleri, IVF ve etik

3.5.1.Eczacılık Etiğinin Gelişimi ve Amacı

Tüm dünyada yaşanan değişimler ve gelişmeler eczacılık hizmetleri alanında da kendini göstermiştir. İnsan hakları, hasta hakları gibi kavramların gelişmesiyle, eczacılık hizmetlerinin sunumu sırasında, etik kavramı daha çok tartışılmaya başlamıştır.

Etik terimi, felsefenin bir alanıdır ve temeli Eski Yunan'a kadar uzanır. Tıpta ve eczacılıkta kavramın 20. Yüzyılın sonlarına doğru daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bunun en öneml nedenlerinden biri insane haklarını kavramının daha çok tartışılmaya başlanması olarak düşünülebilir. Bunun dışında biomedical alandaki hızlı gelişmeler, yaşam ve ölüm kavramlarının yenedien tartışılması sonucunu doğurmuştur. İnsan ömrünün uzatılmasını sağlayan yaşam destek üniteleri, organ aktarımı, gebeliğin sonlandırılması, suni dölleme yöntemleri, genetikteki gelişmeler gibi konular yeni etik sorunları da beraberinde getirmiştir.

Eczacılık hizmetler açısından düşünülecek olursa, oral kontraseptifler, diyaliz ürünleri, reçeteli ve reçetesiz satılan ürünler, hastaları bilgilendirme gibi konular etik sorunlardan bazılarıdır.

Bu derste, eczacılık etiğinin tarihçesi, ortaya çıkışı, terimin tanımı gibi konular anlatılmaktadır. Öğrencileri derse hazırlama ve giriş niteliğinde olan bu derste etik dersi almanın amacı ve gerekliliği gibi konular anlatılmaktadır.

3.5.2. Eczacılık Etiği ve Deontolojisi

Etik, doğru ve yanlış davranışları inceleyen değerler felsefesinin bir alanıdır. Etik eylemlerle ilgilidir. Eylemin felsefi bilgisidir. Yapılan eylemin doğruluğunu sorgular. “Ne yapmalı?” sorusu ile birlikte “Niçin yapmalı?” sorusuna da cevap arar.

Deontoloji, görev, sorumluluk, yükümlülük bilgisidir. Meslek alanında yapılması gerekenlerle ilgilidir. Bir takım yaptırımları olan, olanı olduğu gibi tanıtan yükümlülükler bilgisidir. Etik ise sadece olanı değil, olması gerektiği düşünüleni de dile getiren, sorgulayan alandır.

Bu derste, deontoloji ve etik kavramları anlatılırken, aralarındaki farklar da ortaya konmaktadır. Daha sonra ise Türk Eczacıları Deontoloji Tüzüğü anlatılarak etik açıdan da yorumlanmaktadır.

3.5.3. Etik İlke, Etik Sorun, Etik İkilem Kavramları ve Eczacılıkta Karşılaşılan Etik Sorunlar ve İkilemler

İlke, bir şeyin temeli, kaynağı, ilk sebebi, köküdür. Yargılamanın dayandığı temel önermedir. İlkenin, onu meydana getiren moral teoriyi somutlaştırdığı söylenebilir (Clouser 1990, Özcömert 1997). Özcömert 1997'ye göre "Kural, tek tek durum ve olgular üzerine odaklanmaktadır. Örneğin "Hastanın gizliliğini koru" şeklindeki ifade bir kuraldır. Bununla birlikte ilkeler kuralları değerlendirebilirler"

Etik alanındaki ilkeler, eczacılık hizmetlerinin uygulamaları sırasında karşılaşılan sorunların çözümünde yol gösterici olabilirler. Eczacılık ve tıp etiğinde alan pek çok ilke bulunmaktadır. Bununla birlikte dört temel ilkedен söz etmek mümkündür. Bu ilkeler; özerkliğe saygı, yararlılık, zarar vermeme ve adalet ilkeleri.

Bu derste, ilke, etik ilke, temel etik ilkeler anlatılacaktır. Daha sonra eczacılık uygulamaları sırasında karşılaşılabilecek etik sorun ve ikilemler üzerinde durularak bu sorunların çözüm yolları anlatılacaktır.

3.5.4. Etik Karar Verme Süreci ve Vaka Çalışması Örneği

Etik karar verme süreci bir problem çözme işlemi gibi düşünülmektedir. Karar verme sürecinde, var olan etik sorun, problem çözme işleminde olduğu gibi sistematik bir biçimde ele alınarak adım adım çözülmektedir. Ancak burada önemli olan etik ilkeleri ve etik yaklaşımları iyi bilmek ve sonuca ulaşırken esnek ve değişikliğe açık olabilmektir (Özcömert 1997).

Aydın ve Ersoy 1995'e göre etik karar verme süreci dört basamaktan oluşmaktadır: 1. Etik sorunun belirlenmesi, 2. Hasta istekleri, 3. Karar seçeneklerinin belirlenmesi ve seçimi, 4. Etik kararın haklılığı.

Veatch ve Haddad 1999 ise eczacılık etiğinde vaka çalışmaları konusunda yazdıkları “Case Studies in Pharmacy Ethics” adlı kitaplarında etiğin dört sorusu üzerinde durmuşlardır. Burada; “Doğru eylemi doğru kılan nedir?”, “Ne tür eylemler doğru kabul edilebilir?”, “İlke ve kurallar spesifik durumlara nasıl uyarlanabilir?” ve “Spesifik vakalarda yapılması gereken nedir?” sorularının yorumunu yapmışlardır.

Yine aynı kitapta pek çok vaka örneğine yer veren yazarlar, bu örnekler üzerinde hastalığın ve sağlığın içerisinde yer alan değerler, ahlaki yargıların kaynakları, eczacılık etiğinde yer alan etik ilkeler, temel bazı sorunlar gibi konuları incelemişlerdir.

Bu derste, Veatch ve Haddad’ın “Case Studies in Pharmacy Ethics” kitabı temel alınarak, etik karar verme sürecinin ne olduğu anlatılmakta, daha sonra, örnek bir vaka çözümlemesi yapılmaktadır.

3.5.5.Eczacılıkta Sır ve Mahremiyet Kavramları

Sır ve mahremiyet kavramları, tıp ve eczacılık etiğinde en eski değerlerden sayılmaktadır. Bu iki kavram birbirlerine çok yakın anlamlar taşıyalar da birbirlerinden farklı iki kavram olarak düşünülmelidirler. Mahremiyet temel insan haklarındandır (Fletcher 2005).

Sır ve mahremiyet kavramları, tıp ve eczacılıkta gerek yasalar gerekse etik kurallar açısından önem taşımaktadır. 5 Eylül 1997 tarihinde International Pharmaceutical Federation tarafından Vancouver’de kabul edilen “Eczacılar İçin Etik Kurallar” arasında 4. Madde mahremiyet hakkı ile ilgilidir. (Görkey 2002). Buna göre; “Eczacı, bireyin mahremiyet hakkını korur ve saygı gösterir”.

27 Temmuz 1968 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Türk Eczacıları Deontoloji Tüzüğü’nün İkinci Bölüm, 4. Maddesinde: “Eczacı, meslek ve sanatının icrası sırasında öğrendiği sırları, kanuni zorunluluk olmadıkça ifşa edemez. Mesleki toplantı ve yayınlarda hastanın kimliği açıklanamaz.” İfadesi yer almaktadır.

Mahremiyet ve sır kavramlarının eczacılık mesleği açısından önemli olmasının 2 temel nedeni vardır. Bunlardan birincisi yasal zorunluluklardır. Deontoloji tüzüğüne ve etik kurallara göre eczacı, mesleğinin icrası sırasında öğrendiği sırları açıklayamaz (Görkey 2002). Hasta hakları ve hastanın özerkliğine saygı gösterilmesi açısından düşünülecek olursa, hastanın izni olmadan onunla ilgili bilgilerin 3. şahıslarla paylaşılması söz konusu olamaz. Eczacı, hastanın özerkliğine ve mahremiyet hakkına saygı göstermek zorundadır. Mahremiyet ve sır kavramlarının önemli olmasında ikinci nokta ise daha çok sağlık uğraşlarının bir gereğidir. Eğer eczacı ya da hekim, hasta ile ilgili öğendiği bilgileri hastanın izni olmadan üçüncü şahıslarla paylaşacak olursa, bir güven sorunu yaşanacaktır. Hasta eczacı ya da hekime olan güvenini yitirecektir. Bu durumda kendi sağlığı ile ilgili doğru bilgiler vermekten kaçınacaktır. Bu durumda, hastanın teşhis ve tedavi sürecinde ciddi aksaklıklar ortaya çıkacaktır (Glannon 2005).

Bu derste, sır ve mahremiyet kavramlarının açıklaması yapılmakta ve öneminden söz edilmektedir. Hasta-eczacı, hasta-hekim ilişkisi içerisinde mahremiyet konusunun önemi belirtilmektedir.

3.5.6. Eczacılıkta Muvazaa

Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre Türkiye’de kimlerin eczane açabileceği ve eczacılık yapabileceği belirlenmiştir. 6197 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun (madde 1, madde 2) ve 6643 sayılı Türk Eczacıları Birliği Kanunu (madde 1), ile Türkiye’de eczane açma yetkisi sadece eczacılara tanınmıştır (TEB ders kitabı,

6197 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun, 6643 sayılı Türk Eczacıları Birliği Kanunu, TEB ve Eczacı Odalarının web sayfaları).

Eczane açma hakkının sadece eczacılara tanınmasının en önemli nedenlerinden biri olarak, kişilerin temel haklarından biri olan sağlık hakkının sağlanmasında eczacıların da önemli bir görevlerinin olduğu gerçeği akla gelmektedir. Sağlığı bozulmuş kişinin tekrar eski sağlığına kavuşabilmek için “ilaca” ihtiyacı vardır. İlacın doğru bir biçimde hastaya iletilebilmesi için ise yetkin bir kişiden hizmet alması gerekmektedir. Ancak muvazaalı eczane söz konusu olduğunda bireyler, sağlık hizmetinin son halkasında yetkin olmayan bir kişi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu da en temel haklardan olan sağlıklı yaşam hakkına ulaşılmasının engellenmesi anlamına gelir (Görkey ve ark 2002, Sert 2009).

Muvazaa kavramının hukuki tanımını yapmadan önce 6197 sayılı yasada yer alan önemli bir maddenin daha altını çizmek yerinde olacaktır. Söz konusu yasanın 4. maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde eczacılık yapmaya mani hallerin birincisi “yüz kızartıcı bir suçla mahkum edilmiş olmak”tır. Buna göre hırsızlık, dolandırıcılık gibi suçlardan mahkum edilen bir kişi Türkiye’de eczacılık yapamayacaktır.

Muvazaa şu şekilde tanımlanmaktadır: “Tarafların üçüncü kişileri aldatmak amacıyla gerçek iradelerine uymayan bir işlem yapmaları, fakat görünürdeki bu işlemin kendi aralarında geçerli olmayacağı konusunda anlaşmalarıdır.” (Görkey, 2002)

Bu derste, muvazaa kavramı, eczacılıkta muvazaa kavramı anlatılmakta, eczacılık mesleği ve eczacılık etiği açısından muvazaa kavramı tartışılmaktadır.

3.5.7. OTC İlaçlar ve Eczacılık Etiği

OTC ilaçlar, hekim reçetesi gerektirmeyen basit ilaçlardır. Bu tür ilaçlar sadece eczanelerde değil eczane dışında da satılmaktadır. Bu grup ilaçlar genel kanının aksine daha az etkili ya da etkisiz değillerdir. Reçeteli ürünlerde olduğu gibi OTC ürünlerde de tüm bilimsel çalışmalar yapılmıştır (etkinlik, yan etki, vb.) OTC olarak kabul edilen bir ilaçla orta eğitim düzeyinde bir insan kendi kendini tedavi edebilir.

Son yıllarda tüm dünyada ve Türkiye’de kendi kendine tedavi yöntemleri daha çok tartışılır ve uygulanır olmuştur. Kendi kendine tedavi yöntemleri berberinde kendi kendine ilaçla tedavi konularını da gündeme getirmiştir. İlaç yan etkileri, istenmeyen etkileri düşünüldüğü zaman bu konunun çok tehlikeli boyutlara ulaşabileceği bir gerçektir.

Bu dereste sadece OTC ilaçların özellikleri anlatılırken, aynı zamanda yanlış kullanımları sonucu doğabilecek sorunlar da anlatılmaktadır. Ayrıca ilacın reklamının yapılması ile ortaya çıkabilecek sorunlar ile bu sorunların eczacılık etiği açısından değerlendirilmesi yapılmaktadır.

3.5.8. İlaç ve Eczacılık Etiği

Eczacılık, ilacın üretiminden tüketimine kadar her aşamasından sorumlu olan bir meslektir. Bugün dünyada ve Türkiye’de farmasötik bakımdan sözedilmektedir ki bu da eczacının ilaçla ilgili sorumluluğunun kullanım aşamasında da devam etmesini gerektiren bir hizmettir.

İlacın en önemli özelliklerinden biri olan güvenilirlik, bir diğer özelliği olan etkinlik, eczacının üretim aşamaları sırasındaki sorumluluklarıdır. Tüketim

aşamasındaki sorumlulukları ise mesleğin değişen yapısı nedeniyle her geçen gün artmaktadır.

Eczacılık hizmetleri sırasında ilaçlarla ilgili pek çok etik sorunla karşılaşmak mümkündür. Bu derste, ilacın özelliklerinden ziyade ilacın üretim, satış ve tüketim aşamalarında ortaya çıkabilecek etik sorunlardan ve bu sorunların çözümlerine yönelik yaklaşımlardan söz edilecektir.

3.5.9. Psikotropolar, Uyuşturucular, Suiistimal Edilebilecek İlaçlar ve Eczacılık Etiği

Türkiye’de ilaçlar reçeteli satışı olan ve reçetesiz satışı olan ilaçlar olarak iki gruba ayrılabilir. Yasal olarak ilaçların büyük bir çoğunluğunun üzerinde “*reçeteli satılır*” ibaresi yer almaktadır. Bununla birlikte var olan durumda bu ilaçların büyük bir kısmı eczanelerde reçetesiz satılabilmektedir. Bunun sonucu olarak Türkiye’de yeşil reçeteye tabi (psikotrop), kırmızı reçeteye tabi (uyuşturucu) ve kontrole tabi ilaçlar (satışında reçete istenmesi zorunlu suiistimal edilebilecek ilaçlar) olmak üzere üç ayrı grup bulunmaktadır.

Bu derste, yeşil ve kırmızı reçete ile satılan ilaçlarla satışı kontrole tabi olan ilaçların satışı sırasında ortaya çıkabilecek etik sorunlar anlatılmaktadır.

3.5.10. Eczacı-Hekim-Hasta-İlaç Firmaları arasındaki İlişkiler ve Eczacılık Etiği

Günümüzde sağlık hizmetlerindeki hızlı değişim, eczacılık alanında da kendini göstermektedir. Eczacılık ilaç merkezli bir hizmetken hasta merkezli bir hizmet olarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu değişim beraberinde etik sorunları da getirmişti.

Bu derste, eczacının, hekim, hasta ve ilaç firmaları ile ilişkileri anlatılmaktadır. Bu ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkabilecek etik sorunlar tartışılmaktadır.

3.5.11. Bir Sağlık Çalışanı Olarak Eczacının Görev ve Sorumluluk Alanları ve Eczacılık Etiği

Eczacı, çok kısa bir tanımlama ile ilacın üretiminden tüketimine kadar her aşamasından sorumlu kişidir. Eczane eczacılarının son yıllarda daha çok hasta odaklı bir hizmet sunumu içerisinde yer aldıkları bir gerçektir. Türkiye’de sağlık hizmetlerinin doğası ve sağlık politikalarının bir sonucu olarak, eczaneler birinci basamak sağlık hizmeti alınan merkezler olarak kabul edilmektedir.

Bu derste, bir sağlık çalışanı olarak eczacının görev ve sorumluluk alanları belirlenmeye çalışılmakta ve bu sırada çıkabilecek etik sorunlar tartışılmaktadır. Örneğin, eczacılardan ilk yardım, enjeksiyon yapımı ve pansuman gibi hizmetler talep edilebilmektedir.

3.5.12. Etik Kurullar ve Etik Kurullarda Eczacının Rolü

Etik kurullar, tıbbi etik veya yasal konularda görüş bildirmek üzere kurulmuşlardır (Görkey1994). Son yıllarda etik konuların tüm alanlarda daha çok tartışılır hale gelmesi etik kurullara olan ihtiyacı artırmıştır.

Bu derste, etik kurulların kurulma nedenleri, etik kurullar, yeni ve eski etik kurul yasa ve yönetmelikleri anlatılmaktadır. Ayrıca eczacının etik kurullardaki rolünden söz edilmektedir.

3.5.13. Gebeliğin Önlenmesi, Sonlandırılması İşlemlerinde Eczacının Rolü ve Eczacılık Etiği

Gebeliğin önlenmesi ve sonlandırılması konuları son yıllarda kullanılan yöntemlerin artması ile birlikte daha çok tartışılır olmuştur. Etik açıdan, eczacının kendi ahlaki ve dini inançları doğrultusunda bu tür ilaçları satıp satmaması önemlidir.

Son yıllarda, sadece gebeliğin önlenmesinde kullanılan ilaçlar değil, gebeliğin sonlandırılmasında kullanılan ilaçların da eczanelerden kolayca temin edilebilir olması, eczacının da bu etik sorun içerisinde sorumluluk almasına neden olmuştur.

Bu derste, eczacıların bir sağlık çalışanı olarak gebeliğin önlenmesi ya da sonlandırılması gibi işlemlerde nasıl bir rol oynayacakları tartışılmakta ve konu etik açıdan değerlendirilmektedir.

3.5.14. Organ ve Doku Aktarımları, Hayatın Sonu ve Ötanazi, Yardımcı Üreme Teknikleri, IVF (In Vitro Fertilizasyon) ve Etik

Biyoetik, tıp etiği ve eczacılık etiği, özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru daha çok tartışılır olmuştur. Bunun en önemli nedenleri arasında biyoteknolojik alandaki gelişmeler ile insan hakları ve hasta haklarının daha çok tartışılır olması sayılabilir.

Son yıllarda organ ve doku aktarımları, hayatın sonu, ötanazi, yardımcı üreme teknikleri, IVF (In Vitro Fertilizasyon) gibi konular daha çok tartışılır olmuştur. Organ aktarımlarında, canlı donörden organ aktarımı, organ aktarımı sırasında ölümün tanımı, beyin ölümü kavramı, adalet ilkesi gibi konular önemli etik sorunlardan bazılarıdır.

Yaşam destek ünitelerinin ortaya çıkışı ile birlikte yaşam süresinin uzatılması, sınırlı sayıdaki kaynakların adil dağıtımı, ölümün tanımı gibi etik sorunları da beraberinde getirmektedir.

Tıbbi yöntemlerle hayatın uzatılması ile birlikte, kaliteli yaşam, ötanazi, tıbbi yardımla intihar gibi sorunlar ortaya çıkmıştır.

Yardımcı üreme teknikleri ve IVF (In Vitro Fertilizasyon) yöntemlerindeki gelişmeler sonucunda ise, doğacak çocuğun cinsiyeti, sperm bankaları, aile kavramı (tek ebeveynli çocuklar gibi), wmbriyo üzerindeki araştırmalar gibi etik sorunlar tartışılmaya başlanmıştır.

Bu derste, organ ve doku aktarımları, yardımcı üreme teknikleri, IVF, hayatın sonu ve ötanazi gibi konularda bir sağlık çalışanı olarak eczacının bilgi sahibi olmasını sağlamak amacıyla genel bilgiler verilmektedir. Ayrıca bu konularda ortaya çıkabilecek etik sorunlar anlatılıp tartışılmaktadır.

4. ECZACILIK ETİĞİ ÖĞRETİMİ PROGRAM ÖNERİSİ

4.1. Ders İzleme Programı

HAFTA	KONULAR	KAYNAK NO-İLGİLİ BÖLÜM
1.Hafta	Eczacılık etiğinin gelişimi ve amacı	1-2-3-21
2.Hafta	Eczacılık etiği ve deontolojisi	1-5-6-7-8-9-12-15-16-17-18-19-20-21
3.Hafta	Etik ilke, etik sorun, etik ikilem kavramları ve eczacılıkta karşılaşılan etik sorun ve ikilemler	1-5-9-10-21-22-23-24-25-26-27
4. Hafta	Etik karar verme süreci ve vaka çalışması örneği	1-45-46-47
5. Hafta	Eczacılıkta sır ve mahremiyet kavramları ve hastaya açıklama yapma	1-4-30
6. Hafta	Eczacılıkta muvazaa	5-34-35-36
7. Hafta	OTC ilaçlar ve eczacılık etiği	
8. Hafta	İlaç ve eczacılık etiği (İlaç araştırmaları, üretimi, dağıtımı ve tüketimi aşamalarında)	1-3-4-31-32-33
9. Hafta	Uyuşturucular, suiistimal edilebilecek ilaçlar ve eczacılık etiği	36-37
10. Hafta	Eczacı-hekim-hasta-ilaç firmaları arasındaki ilişkiler ve eczacılık etiği	37
11. Hafta	Bir sağlık çalışanı olarak eczacının görev ve sorumluluk alanları ve eczacılık etiği (İlk yardım, hasta danışmanlığı, enjeksiyon yapımı, kozmetik danışmanlığı, vb)	31-36-37
12. Hafta	Etik kurullar ve etik kurullarda eczacının rolü	3-4-13-14
13. Hafta	Gebeliğin önlenmesi, sonlandırılması işlemlerinde eczacının rolü ve eczacılık etiği	3-4-21-37
14. Hafta	Organ ve doku aktarımları, hayatın sonu ve ötanazi (hekim yardımı ile letal doz), yardımcı üreme teknikleri, IVF ve etik	3-4-11-21-29

4.2. Derslerde Yararlanılacak Kaynaklar

1. Özcömert, G.H.: Eczacılık Etiği ve Türkiye’de Uygulamaları üzerinde Bir Çalışma. A. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994 (Danışman: Doç. Dr. Sevgi Şar).
2. Jonsen, A.R.: A Short History of Medical Ethics. Oxford University Press, New York, 2000.
3. A Companion to Bioethics. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 2001.
4. Bioethics An Anthology. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 1999.
5. Şar, S. Özçelikay, G., Yeğenoğlu, S.: Yasa, Yönetmelik ve Etik Ders Notları. Türk Eczacılar Birliği Eczacılık Akademisi, Ankara, 2008.
6. Tepe, H.: Etik ve Metaetik: 20. Yüzyıl Etiğinde Normatiflik Tartışması. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, s. 4-8, 1992
7. Reichenbach, H.: Bilimsel Felsefenin Doğuşu. 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
8. Honer, S.M., Hunt, T.C.: Felsefeye Çağrı. İmge Kitabevi, 1996.
9. Özcömert, G.H., Şar, S., Özçelikay, G., Asil, E. : “Eczacılık Hizmetleri ve Etik”. Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi, 4 (2), 52-54 (1996).
10. Beauchamp, T.L., Childress, J.F.: Principles of Biomedical Ethics. 4th ed., New York: Oxford University Press, 1994.
11. Özkara, E.: Ötanazide Temel Kavramlar ve Güncel Tartışmalar. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001.
12. Williams, J.R.: Dünya Hekimler Birliği Tıp Etiği El Kitabı. Türk Tabipler Birliği, 2005. (Çeviren Civaner, M.)
13. Biyoetik Kurulların Oluşturulması. Kılavuz No:1, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu.
14. Biyoetik Kurullar İş Başında: Çalışma Biçimleri ve Politikaları. Kılavuz No:2, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu.
15. Atabek, E.; Değer, M.: Tıbbi Deontoloji Konuları. İ. Ü. Yayınları-CTF Yayınları, İstanbul, 2000.
16. Kuçuradi, İ.: Etik. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1999.

17. Göksel, A.F.: Tıp Dünyamızda Yeni Bir Gereksinim: Mesleki Değerler Forumu, T. Klin. Tıbbi Etik. 2(1):1-4, 1993.
18. Özgür, S.: Bilim Etiği, T. Klin. Tıbbi Etik. 3(2-3):53-58,1995.
19. Göksel, A.F. : Etik'den Deontoloji'ye (Bağlayıcı Kuralların Oluşumu), T. Klin. Tıbbi Etik. 2 (1):1-3, 1994.
20. Örs, Y.: Neden Deontoloji Değil de Tıbbi Etik?, T. Klin. Tıbbi etik. 1(1):5-8,1993.
21. Veatch., R.M.: The Basics of Bioethics. Pearson Education, Inc., New Jersey, 2003.
22. Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi. Meydan Yayınevi, İstanbul, 1972.
23. Aydın, E., Ersoy, N.: Tıp Etiği İlkeleri, T. Klin. Tıbbi Etik. 3 (2-3):48-52,1995.
24. Ersoy, N.: Cerrahi Tedavide Hastanın Aydınlatılması ve Aydınlatılmış Onam (Rıza)'ının Alınması ile İlgili Etik Sorunlar. İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul. 1991.
25. Ersoy, N., Aydın, E.: "Tıbbi Etik'te "Özerklik ve Özerkliğe Saygı İlkesi", T. Klin. Tıbbi Etik. 2(2):71-74, 1994.
26. Ersoy, N., Aydın, E.: "Tıbbi Etik'te "Yararlılık İlkesi", T. Klin. Tıbbi Etik. 2(2):57-60, 1994.
27. Aydın, E., Ersoy, N.: "Tıbbi Etik'te "Adalet İlkesi" ", T. Klin. Tıbbi Etik. 2(2):61-63, 1994.
28. Eczacılar Önerilen Etik Kurallar, Güncel Eczacılık. 22:12, 1995.
29. Uysal, P.: "In Vitro Fertilizasyon-Embriyo Transferi (IVF-ET) ve Etik", T. Klin. Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi. 11(1) :41-44, 2003.
30. Ataç, A. ve ark.: "Gerçeği Söylemenin İstisnaları", T. Klin. Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi. 13(1) :55-57, 2005.
31. Onsun, N.: "Kozmetoloji ve Etik", T. Klin. Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi. 10(2) :102-103, 2002.
32. Arda, B. ve ark.: "Off Label İlaç Kullanımı Üzerine Etik Açından Neler Söyleyebiliriz?", T. Klin. Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi. 11(4) :249-252, 2003.
33. Mıstık, S. ve ark.: "Türkiye'de İlaç Biyoeşdeğerlik Çalışmaları ve Etik Uygulamalar", T. Klin. Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi. 10(4): 285-289, 2002.

34. Eczacılık deontolojisi ders notları (Şefik Görkey ve Ark)
35. TEB ve Eczacı Odalarının internet sayfaları
36. 6197 sayılı Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun
37. 2313 sayılı Uyuşturucu Maddelerin Kontrolü Hakkında Kanun
38. 1262 Sayılı İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu
39. 6643 Sayılı Türk Eczacıları Birliği Kanunu
40. Türk Eczacıları Birliği Deontoloji Tüzüğü
41. Hasta Hakları Yönetmeliği
42. Eczaneler ve Eczane Hizmetleri Hakkında Yönetmelik
43. Vaka çalışmaları
44. Encyclopedia of Bioethics
45. Veatch., R.M., Haddad, A.: “Case Studies in Pharmacy Ethics”. Oxford University Press, 1999.
46. Teaching and Learning Strategies in Pharmacy Ethics. Second Edition, Vol 6, No:1/2, s.19-33; 111-127
47. Wingfield, J., Badcott, D.: “Pharmacy Ethics and Decision Making” Pharmaceutical Press, 2007.
48. “Tıp etiğinden Biyoetiğe” Türkiye Biyoetik Derneği Yayını No:XII.

4.3. Temel Konu Başlıkları

4.3.1.Eczacılık Etiğinin Gelişimi ve Amacı

Dersin Amacı	Eczacılık etiği kavramının ortaya çıkışı, kısa bir tarihçesi ve amacı anlatılmaktadır. Amaç, öğrencilere yıl içerisinde verilecek dersin konuları hakkında genel bilgiler vermektir.
Ders Kitabı	Jonsen, A.R.: A Short History of Medical Ethics. Oxford University Press, New York, 2000.
Ve/veya Kaynaklar	TEB ve Eczacı Odalarının internet sayfaları (Eczacılıkla ilgili yasa ve yönetmelikler)
	Nürenberg Kuralları
	Hasta hakları bildirgeleri
	Eczacılık Etiği Ders Notları (Görkey, Ş. Ve ark. 2002)
	A Companion to Bioethics. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 2001.
	Özcömert, G.H.: Eczacılık Etiği ve Türkiye’de Uygulamaları üzerinde Bir Çalışma. A. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994 (Danışman: Doç. Dr. Sevgi Şar).
	Veatch., R.M.: The Basics of Bioethics. Pearson Education, Inc., New Jersey, 2003.
	Salek, S., Edgar, A.:Pharmaceutical Ethics.John Wiley and Sons Ltd. 2002.
	Glannon, W.:Biomedical Ethics. Oxford University Press, New York, 2005.
	Veatch, R. M.: Bioetiğin Temelleri. Mega Basım, 2003.
	Reich, W. T.:Encyclopedia of Bioethics.

4.3.2.Eczacılık Etiği ve Deontolojisi

Dersin Amacı	Etik, deontoloji, eczacılık etiği ve deontolojisi kavramları anlatılmaktadır; arasındaki fark ortaya konmaktadır. Türk Eczacıları Deontoloji Tüzüğü anlatılacaktır. Amaç, eczacılık öğrencilerine uymakla yükümlü oldukları deontoloji kuralları anlatılırken bir yandan da felsefenin bir alanı olarak etik açısından bu kuralların bir değerlendirmesini yapmaktır.
Ders Kitabı	Özcömert, G.H.: Eczacılık Etiği ve Türkiye’de Uygulamaları üzerinde Bir Çalışma. A. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994 (Danışman: Doç. Dr. Sevgi Şar).
Ve/veya Kaynaklar	Şar, S. Özçelikay, G., Yeğenoğlu, S.: Yasa, Yönetmelik ve Etik Ders Notları. Türk Eczacılar Birliği Eczacılık Akademisi, Ankara, 2008.
	Reichenbach, H.: Bilimsel Felsefenin Doğuşu. 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
	Honer, S.M., Hunt, T.C.: Felsefeye Çağrı. İmge Kitabevi, 1996.
	Özcömert, G.H., Şar, S., Özçelikay, G., Asil, E. : “Eczacılık Hizmetleri ve Etik”. Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi, 4 (2), 52-54 (1996).
	Williams, J.R.: Dünya Hekimler Birliği Tıp Etiği El Kitabı. Türk Tabipler Birliği, 2005. (Çeviren Civaner, M.)
	Atabek, E.; Değer, M.: Tıbbi Deontoloji Konuları. İ. Ü. Yayınları-CTF Yayınları, İstanbul, 2000.
	Kuçuradi, İ.: Etik. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1999.
	Göksel, A.F.: Tıp Dünyamızda Yeni Bir Gereksinim: Mesleki Değerler Forumu, T. Klin. Tıbbi Etik. 2(1):1-4, 1993.
	Özgür, S.: Bilim Etiği, T. Klin. Tıbbi Etik. 3(2-3):53-58,1995.
	Göksel, A.F. : Etik’den Deontoloji’ye (Bağlayıcı Kuralların Oluşumu), T. Klin. Tıbbi Etik. 2 (1):1-3, 1994.
	Örs, Y.: Neden Deontoloji Değil de Tıbbi Etik?, T. Klin. Tıbbi etik. 1(1):5-8,1993.
	Türk Eczacıları Birliği Deontoloji Tüzüğü
	Veatch, R. M.: Bioetiğin Temelleri. Mega Basım, 2003.
	Veatch., R.M.: The Basics of Bioethics. Pearson Education, Inc., New Jersey, 2003.

4.3.3.Etik İlke, Etik Sorun, Etik İkilem Kavramları ve Eczacılıkta Karşılaşılan Etik Sorunlar ve İkilemler

Dersin Amacı	<p>Eczacılık öğrencilerine ilke kavramı anlatılacak, daha sonra temel etik ilkelere söz edilecektir. Ayrıca kavramsal olarak etik sorun ve etik ikilem tanımları anlatılacaktır.</p> <p>Amaç öğrencilerin gerek bu konularda gerekse eczacılık hizmeti sunarken karşılaştıkları sorunlar ve ikilemler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktır.</p>
Ders Kitabı	<p>Özcömert, G.H.: Eczacılık Etiği ve Türkiye’de Uygulamaları üzerinde Bir Çalışma. A. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994 (Danışman: Doç. Dr. Sevgi Şar).</p>
Ve/veya Kaynaklar	<p>Şar, S. Özçelikay, G., Yeğenoğlu, S.: Yasa, Yönetmelik ve Etik Ders Notları. Türk Eczacılar Birliği Eczacılık Akademisi, Ankara, 2008.</p> <p>Özcömert, G.H., Şar, S., Özçelikay, G., Asil, E. : “Eczacılık Hizmetleri ve Etik”. Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi, 4 (2), 52-54 (1996).</p> <p>Beauchamp, T.L., Childress, J.F.: Principles of Biomedical Ethics. 4th ed., New York: Oxford University Press,1994.</p> <p>Özçelikay, G., Şar, S., Özcömert, G.H., Asil, E.: Hastane Eczacılığı ve Etik, T. Klin. Tıbbi Etik. 5:68-72, 1997</p> <p>Özçelikay, G., Özcömert, G.H., Şar, S., Asil, E.: Eczane Eczacılığı ve Etik. T. Klin. Tıbbi Etik. 5:6-9, 1997</p> <p>Özcömert, G.H., Özçelikay, G., Şar, S., Asil, E.:Yararlılık ve Zarar Vermeme İlkelerinin Eczacılık Etiği Açısından Değerlendirilmesi. T. Klin. Tıp Etiği 8:101-104, 2000.</p> <p>Özçelikay, G., Özcömert, G.H., Şar, S., Asil, E.: Eczacılık Hizmetlerinde Aydınlatılmış Onam Üzerinde Bir Çalışma. T. Klin. Tıp Etiği 8:28-31, 2000.</p> <p>Veatch., R.M.: The Basics of Bioethics. Pearson Education, Inc., New Jersey, 2003.</p> <p>Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi. Meydan Yayınevi, İstanbul, 1972.</p> <p>Aydın, E., Ersoy, N.: Tıp Etiği İlkeleri, T. Klin. Tıbbi Etik. 3 (2-3):48-52,1995.</p> <p>Ersoy, N.: Cerrahi Tedavide Hastanın Aydınlatılması ve Aydınlatılmış</p>

	Onam (Rıza)'ının Alınması ile İlgili Etik Sorunlar. İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul. 1991.
	Ersoy, N., Aydın, E.: "Tıbbi Etik'te "Özerklik ve Özerkliğe Saygı İlkesi", T. Klin. Tıbbi Etik. 2(2):71-74, 1994.
	Ersoy, N., Aydın, E.: "Tıbbi Etik'te "Yararlılık İlkesi", T. Klin. Tıbbi Etik. 2(2):57-60, 1994.
	Aydın, E., Ersoy, N.: "Tıbbi Etik'te "Adalet İlkesi" ", T. Klin. Tıbbi Etik. 2(2):61-63, 1994.

4.3.4.Etik Karar Verme Süreci ve Vaka Çalışması Örneği

Dersin Amacı	Etik sorunların çözümüne yönelik olarak ortaya atılmış ve literatürde yer alan alternatif karar verme süreçlerinden söz edilecektir. Ayrıca bir örnek vaka çalışması yapılacaktır. Amaç, bireylerin karşılaştıkları sorunları çözerken nasıl bir yol izleyecekleri konusunda bilgi ve deneyim sahibi olmalarını sağlamaktır.
Ders Kitabı	Özcömert, G.H.: Eczacılık Etiği ve Türkiye’de Uygulamaları üzerinde Bir Çalışma. A. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994 (Danışman: Doç. Dr. Sevgi Şar).
Ve/veya Kaynaklar	Teaching and Learning Strategies in Pharmacy Ethics. Second Edition, Vol 6, No:1/2, s.19-33; 111-127
	Veatch., R.M., Haddad, A.: “Case Studies in Pharmacy Ethics”. Oxford University Press, 1999.
	Wingfield, J., Badcott, D.: “Pharmacy Ethics and Decision Making” Pharmaceutical Press, 2007.

4.3.5.Eczacılıkta Sır ve Mahremiyet Kavramları

Dersin Amacı	Sır ve mahremiyet kavramlarının açıklaması yapılacak ve öneminden söz edilecektir. Hasta-eczacı, hasta-hekim ilişkisi içerisinde mahremiyet konusunun önemi belirtilecektir.
Ders Kitabı	Özcömert, G.H.: Eczacılık Etiği ve Türkiye’de Uygulamaları üzerinde Bir Çalışma. A. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994 (Danışman: Doç. Dr. Sevgi Şar).
Ve/veya Kaynaklar	Bioethics An Anthology. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 1999.
	Ataç, A. ve ark.: “Gerçeği Söylemenin İstisnaları”, T. Klin. Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi. 13(1) :55-57, 2005.
	Sert, G.: Tıp Etiği ve Mahremiyet Hakkı.Babil Yayınları, 2008.

4.3.6. Eczacılıkta Muvazaa

Dersin Amacı	Muvazaa kavramı açıklanacaktır. Amaç, bireylere hukuk ve etik açısından muvazaa kavramı öğretilirken, eczacılık mesleği üzerindeki olumsuz etkilerinin de öğretilmesidir.
Ders Kitabı	Şar, S. Özçelikay, G., Yeğenoğlu, S.: Yasa, Yönetmelik ve Etik Ders Notları. Türk Eczacılar Birliği Eczacılık Akademisi, Ankara, 2008.
Ve/veya Kaynaklar	Eczacılık deontolojisi ders notları, 2002. (Şefik Görkey ve Ark)
	TEB ve Eczacı Odalarının internet sayfaları
	Eczacılıkla ilgili yasa ve yönetmelikler
	Sert, G.: Muvazaalı Eczane Olgusunun Türk Hukuku, Eczacılık Mevzuatı ve Deontolojisi Açısından İncelenmesi. Havan. 40-45, 2009.
	Yıldırım, N., Sert, G.: Eczacılık Mevzuatımızın Tarihsel Sürecinde Eczane Açma/Eczacı Olma Koşulları ve Hekim Eczacı İlişkisi. Osmanlı Bilimi Araştırmaları. XI/1-2:291-3003,2009-2010.

4.3.7. OTC İlaçlar ve Eczacılık Etiği

Dersin Amacı	OTC tanımı, reçeteli ve reçetesiz ilaçların satışı gibi konular anlatılacak; konunun yasal ve etik yönden değerlendirilmesi yapılacaktır. Bir sağlık hizmetlisi olarak eczacının reçetesiz ilaç satışı sırasında sorumluluklarından söz edilirken; ilacın ticari bir meta olarak değerlendirilmesi ile ortaya çıkabilecek sorunlara değinilecektir.
Ders Kitabı Ve/veya Kaynaklar	Kanık, Y.İ.: OTC ve Reklam, Güncel Eczacılık, 8:12-14, Aralık 1993.
	Scheller, M.: The ABC's of OTC Drug Switches. American Family Physician, 56(4):1211-1215, Sep.1997.
	TEB ve Eczacı Odaları internet siteleri (İlaçta Reklamla ilgili yasa ve yönetmelikler)

4.3.8.İlaç ve Eczacılık Etiği

Dersin Amacı	Amaç, eczacılık mesleğinin temel konusu olan ilaç ve ilaçla ilgili etik sorunların tartışılmasıdır. Burada ilacın ilk ortaya çıkışından, tüketimine kadar tüm aşamalarında ortaya çıkabilecek etik konular anlatılacaktır. Bu konuların arasında; ilaç araştırmaları, üretimi, dağıtımı, saklanması ve tüketimi gibi konular ele alınacaktır.
Ders Kitabı	Özcömert, G.H.: Eczacılık Etiği ve Türkiye’de Uygulamaları üzerinde Bir Çalışma. A. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1994 (Danışman: Doç. Dr. Sevgi Şar).
Ve/veya Kaynaklar	A companion to Bioethics. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 2001.
	Bioethics An Anthology. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 1999.
	Onsun, N.: “Kozmetoloji ve Etik”, T. Klin. Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi. 10(2) :102-103, 2002.
	Arda, B. ve ark.: “Off Label İlaç Kullanımı Üzerine Etik Açından Neler Söyleyebiliriz?”, T. Klin. Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi. 11(4) :249-252, 2003.
	Mıstık, S. ve ark.: “Türkiye’de İlaç Biyoeşdeğerlik Çalışmaları ve Etik Uygulamalar”, T. Klin. Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi. 10(4): 285-289, 2002.

4.3.9. Psikotropalar, Uyuşturucular, Suiistimal Edilebilecek İlaçlar ve Eczacılık Etiği

Dersin Amacı	Bu dersin amacı, yasal ve etik açıdan uyuşturucu, psikotrop ve suiistimal ilaçlarının verilif koşullarını incelemektir.
Ders Kitabı Ve/veya Kaynaklar	1262 Sayılı İspençiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanunu
	Vaka çalışmaları

4.3.10.Eczacı-Hekim-Hasta-İlaç Firmaları Arasındaki İlişkiler ve Eczacılık Etiği

Dersin Amacı	Amaç, sağlık sisteminin en önemli unsurları olan hekim, eczacı, hasta ve ilaç firmaları arasındaki ilişkilerin etik açıdan incelenerek, bireylerin doğru ve güvenilir ilişkiler kurmasını sağlamaktır.
Ders Kitabı Ve/veya Kaynaklar	Vaka çalışmaları
	Eczacılık Deontolojisi Ders Notları (Görkey, Ş. Ve ark. 2002)

4.3.11.Bir Sağlık Çalışanı Olarak Eczacının Görev ve Sorumluluk Alanları ve Eczacılık Etiği (İlk yardım, hasta danışmanlığı, enjeksiyon yapımı, kozmetik danışmanlığı, vb)

Dersin Amacı	Eczacılık hizmeti günümüzde sağlık sisteminin içerisinde ilk sıralarda yer almaktadır. Bugün gerek ekonomik koşullar, gerekse sağlık hizmetine ulaşmada yaşanan sıkıntılar eczacılık hizmetine yeni bir boyut kazandırmıştır. Geleneksel olarak eczanelerin halk arasında sahip olduğu konum da göz önüne alındığında, eczacının görev ve sorumlulukları değişmektedir. Bu dersin amacı tüm bu koşullar altında yasal ve etik açıdan eczacının görev ve sorumluluklarının en doğru şekilde tanımlanmasıdır.
Ders Kitabı	Vaka çalışması
Ve/veya Kaynaklar	Eczacılık ile ilgili Yasa ve yönetmelikler

4.3.12.Etik Kurullar ve Etik Kurullarda Eczacının Rolü

Dersin Amacı	Etik kurulların kuruluşu, kuruluş amacı, görevleri anlatılacak. Eczacıların etik kurullarda alabilecekleri görevler belirtilecektir.
Ders Kitabı	A Companion to Bioethics. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 2001.
Ve/veya Kaynaklar	Bioethics An Anthology. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 1999.
	Biyoetik Kurulların Oluşturulması. Kılavuz No:1, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu.
	Biyoetik Kurullar İş Başında: Çalışma Biçimleri ve Politikaları. Kılavuz No:2, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu.
	İlgili yasa ve yönetmelikler
	TEB ve Eczacı Odaları internet siteleri
	Şefik Görkey Etik kurullar

4.3.13. Gebeliğin Önlenmesi ve Sonlandırılması İşlemlerinde Eczacının Rolü ve Eczacılık Etiği

Dersin Amacı	Amaç, gebeliğin önlenmesi ve sonlandırılması işlemlerinde eczacının rolünün belirlenmesi ve etik ilkeler doğrultusunda bir yaklaşım geliştirilmesinin sağlanmasıdır.
Ders Kitabı	A companion to Bioethics. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 2001.
Ve/veya Kaynaklar	Bioethics An Anthology. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 1999.
	Veatch., R.M.: The Basics of Bioethics. Pearson Education, Inc., New Jersey, 2003.
	Vaka çalışması

4.3.14. Organ ve Doku Aktarımları, Hayatın Sonu ve Ötanazi, Yardımcı Üreme Teknikleri, IVF ve Etik

Dersin Amacı	Amaç, organ ve doku aktarımları, yardımcı üreme teknikleri, IVF, hayatın sonu ve ötanazi gibi konularda bireylerin bilgi sahibi olmasını sağlamaktır. Bir eczacı olarak toplumun bu konularda bilgilendirilmesi işlevinde rol oynarken etik açıdan değerlendirmeler yapabilme becerisi kazanmasını sağlamaktır.
Ders Kitabı	A Companion to Bioethics. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 2001.
Ve/veya	Bioethics An Anthology. Ed: Kuhse, H., Singer, P. Blackwell Publishers, 1999.
Kaynaklar	Özkara, E.: Ötanazide Temel Kavramlar ve Güncel Tartışmalar. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001.
	Veatch., R.M.: The Basics of Bioethics. Pearson Education, Inc., New Jersey, 2003.
	Uysal, P.: “In Vitro Fertilizasyon-Embriyo Transferi (IVF-ET) ve Etik”, T. Klin. Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi. 11(1) :41-44, 2003.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Türkiye’de, henüz sadece, Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nde, “*Eczacılık Deontolojisi ve Etiği*” adı altında bir derse yer verilmiştir. Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nin internet sitesinden alınan bilgilere göre, Mersin Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’nin kuruluş aşamasında programında bu isim altında bir ders yer almıştır. Ancak daha sonra Türkiye’de eczacılık fakültelerinde 5 yıllık eğitime geçiş sürecinde, programda değişikliğe gidilmiştir.

Hemen tüm eczacılık fakültelerinde eczacılık etiği konuları, “*Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi*” dersi içerisinde anlatılmaktadır. Eczacılık fakültelerinde deontoloji derslerinin, tarih konuları ile birlikte anlatılırken, eczacılık mevzuatı konularının ayrı bir ders olarak verildiği söylenebilir.

“*Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi*” dersi genellikle programlarda 4. sınıfta yer almaktadır. Ancak 5 yıllık eğitime geçildiğinde, bazı fakültelerde dersin 3. sınıfa alındığı görülmektedir. Fakültelerin hemen hepsinde “*Eczacılık Tarihi ve Deontolojisi*” dersi 1 yarıyıldan haftada 1 saat verilirken Eczacılık Mevzuatı dersi genellikle haftada 2 saat verilmektedir.

Eczacılık etiği ile ilgili konular, genellikle deontoloji konuları anlatılırken alt başlık olarak ele alınmaktadır. Dersleri veren öğretim üyeleri ve görevlileri ile yapılan görüşmeler sonucunda bu konuların 14 saatlik toplam eğitimin ortalama olarak 7 saatinde verildiği görülmektedir.

Söz konusu derslerle ilgili olarak dikkat çekici bir başka nokta ise derslerin belli bir anabilim dalı ya da belli bir bölüm tarafından verilmiyor olmasıdır. Her fakültede dersleri farklı anabilim dalları üstlenmiştir. Dersleri üstlenen anabilim

dalları ağırlıklı olarak Farmakognozi, Farmasötik Teknoloji ve Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalları şeklinde görülmektedir. Genellikle ders başlıkları, deontoloji ve tarih olarak belirlenmektedir. Mevzuat konuları ise ayrı bir dersin içerisinde eczacılık işletmeciliği konuları ile birlikte verilmektedir. Bunun nedeninin Eczacılık fakültelerinde konuyla ilgili bir anabilim dalı, bilim dalı ya da lisansüstü eğitim programının bulunmaması olarak düşünülmektedir. Derslerin sorumluluğunu üstlenecek, eczacılık etiği konusunda uzmanlık yapmış öğretim üyelerinin sayısının az olması, bu derslerin başka dersler içerisinde kısa bir programda anlatılması neden olabilmektedir.

Ankara Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi'nde dersler Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı altında verilmektedir. Söz konusu fakültelerin öğretim üyeleriyle yapılan görüşmelerde, anabilim dallarının sadece işletme konuları değil, sosyal eczacılık konularıyla ilgili çalışmaları olduğundan da söz edilmiştir.

Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nde ise dersler "Eczacılık Deontolojisi ve Etiği" adı altında ayrıca verilmektedir. Buna karşın fakültede yine konuyla ilgili bir anabilim dalı, bilim dalı, ya da lisansüstü eğitim veren bir birim bulunmadığı görülmektedir. Dersler, dışarıdan gelen, sözleşmeli bir öğretim üyesi tarafından verilmektedir.

Etik konusunun meslek açısından önemi düşünülecek olursa, fakültelerde bu derslerin bir konu bütünlüğü içerisinde, bu alanda uzmanlaşmış öğretim üyeleri tarafından verilmesi gerekliliği bir gerçektir. Fakültelerde, bu alanda yetiştirilmek üzere lisansüstü eğitim ile alınacak öğretim görevlilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak fakültelerde, "*Eczacılık Etiği ve Deontolojisi*" adı altında lisansüstü eğitim veren bir anabilim dalı bulunmamaktadır. Bu alanda lisansüstü eğitim almış olan sınırlı sayıda uzman, Ankara Üniversitesi Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı ve tıp fakültelerinin "Tıp Tarihi ve Deontoloji" anabilim dallarında eğitim almışlardır.

Eczacılık Fakültelerinde, mevzuat, deontoloji ve etik derslerinin tek bir anabilim dalından verilmesi daha uygun görülmektedir. Bu üç alanın birbirleriyle yakın ilişki içerisinde olduğu düşünülürse, daha farklı bir eğitim programıyla bir araya getirilmeleri gerekliliği görülecektir. Bu tez içerisinde verilen eğitim programı da bu konuda bir örnek oluşturmak üzere sunulmuştur.

6.EKLER

6.1. Ek.1. Türk Eczacıları Deontoloji Tüzüğü

TÜRK ECZACILARI DEONTOLOJİ TÜZÜĞÜ

Resmi Gazete 27 Temmuz 1968

BİRİNCİ BÖLÜM

Tüzüğün kapsamı ve genel kurallar

MADDE -1. Eczacıların deontoloji bakımından uymak zorunda oldukları ilke ve kurallar bu Tüzükte gösterilmiştir.

6643 sayılı Türk Eczacıları Birliği Kanununun 1 inci maddesi gereğince Türk Eczacıları Birliğine kayıtlı bulunan eczacılar, bu Tüzük hükümlerine tabidir.

MADDE -2. Eczacının başta gelen görevi, birbirleriyle hekim ve veteriner hekimlerle tam bir anlayış ve işbirliği içinde çalışarak insan ve hayvan sağlığına, hayatına ihtimam göstermektir.

Eczacı, sağlık ve veteriner hekimliği kuruluşları ile işbirliği yapar; kendileriyle diğer tıp mensupları arasında saygı ve güven hisleri yaratmaya çalışır; müşterileri ve diğer iş sahipleri ile ilişkilerinde, meslek ahlak ve adabına uygun şekilde hareket eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Eczacıların birbirleri, hekimler, müşteriler ve

diğer iş sahipleri ile ilişkileri

MADDE -3. Eczacı, reçeteyi yazan hekim, reçetede adı yazılı hasta veya reçeteyi getiren kişi kim olursa olsun, cinsiyet, dil, ırk, milliyet, felsefi inanç, din ve mezhep, ahlaki düşünce, karakter ve kişilik, toplumsal seviye, mevki ve siyasi düşünce ayrımı yapmaksızın ilacını hazırlama ve reçete sahibine verme hususunda azami dikkat ve ihtimamı göstermekle yükümlüdür.

MADDE -4. Eczacı, meslek ve sanatının icrası sırasında öğrendiği sırları, kanuni zorunluluk olmadıkça ifşa edemez.

Mesleki toplantı ve yayınlarda hastanın kimliği açıklanamaz.

MADDE -5. Eczacı, hekimin iznini almadan yazılan ilaçtan başkasını veremez ve hekimin isteği dışında hastaya veya yakınlarına tavsiyede bulunamaz.

MADDE -6. Eczacı, hastaların veya hasta sahiplerini, hastalığın çeşidi veya uygulanan tedavi şeklinin iyi olup olmadığı hakkındaki sorularını, onların maneviyatını yükseltecek şekilde, ümit verici ve teselli edici sözlerle karşılar.

MADDE -7. Eczacı, farmasötik kurallara uygun olarak hazırladığı majistral formüllerin veya müstahzar olarak verdiği ilaçların şifa vermemesinden dolayı kınanamaz.

MADDE -8. Eczacı, sanat ve mesleğinin icrası sırasında veya dışında, meslek ahlak ve adabı ile bağdaşmayan hareketlerden kaçınır.

Eczacı, mesleğin şeref ve haysiyetine açık ve gizli herhangi bir şekilde hileli veya muzavaalı anlaşmalarla veya hediye vermek yoluyla satış yapamaz; hekim veya herhangi bir şahsı aracı olarak kullanamaz; hastanın dilediği eczaneyi serbestçe seçmesine engel olamaz.,

MADDE -9. Eczacı, yapacağı yayınlarda meslek şerefini üstün tutmak zorundadır.

Eczacı, yazı veya sözle veya her ne şekilde ve suretle olursa olsun kendi reklamını yapamaz; iş kağıtlarına ve faturalara reklam mahiyetinde ibareler koyamaz.

Eczacının müessesesine koyduğu tabelaya ancak, kendisinin adı ve soyadı ile eczane kelimesinden ve reklam mahiyetinde olmamak şartıyla buna eklenebilecek kelime veya ibareden kurulu eczanenin adı yazılabilir.

MADDE -10. Gerek resmi ve gerekse mesleki teşekküllerde bulunan eczacılar, bu görevlerinin sağladığı nüfuzu, kişisel çıkarları için kullanamazlar.

MADDE -11. Eczacı, kanunlara aykırı fiillere iştirak edemez veya yardımcı olamaz; 6643 sayılı Türk Eczacıları Birliği Kanunu ile 6197 sayılı Eczacılar ve

Eczaneler hakkındaki Kanuna uygun olmayarak veya muvazaa yoluyla tıp mensubu olan veya olmayan kişilerle açık veya gizli anlaşma yaparak eczane veya ecza dolabı açamaz.

Eczacılar, Türk Eczacıları Birliği tarafından bu hususlarda istenilecek her türlü bilgi ve belgeleri vermek ve ilgililere gereken kolaylığı göstermek zorundadırlar.

MADDE -12. (30.11.1973 gün ve 7/7521 Kararnameyle değişik) Eczane sahibi eczacı, tıbbi müstahzarat ve majistral formülleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca saptanmış olan fiyat veya tarife değeri üstünde satamaz.

MADDE -13. (30.11.1973 gün ve 7/7521 Kararnameyle yürürlükten kaldırılmıştır.)

MADDE -14. (30.11.1973 gün ve 7/7521 Kararnameyle yürürlükten kaldırılmıştır.)

MADDE -15. Eczacılar, meslektaşları ile iyi ilişkiler kurarlar, maddi ve manevi bakımdan birbirlerine yardım ederler. Meslekle ilgili anlaşmazlıkları önce kendi aralarında çözmeye çalışırlar ve bunu başaramadıkları takdirde bağlı oldukları eczacı odalarına durumu bildirirler.

MADDE -16. Eczacı, staj yapan öğrencilerin, eczanenin faaliyetine, özellikle laboratuvar çalışmalarına katılarak iyi yetişmelerini, meslek sevgi, saygı ve ruhunun yerleşmesini sağlamaya çalışır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

MADDE -17. Eczacı, Türk Eczacıları Birliğinin bu Tüzük hükümleri dahilinde aldığı her türlü deontoloji kararları ile eczanelerin açılma ve kapanma saatleri, tatil günleri ve eczane nöbetleri hakkında yetkili makamlarca verilen kararlara uymak zorundadır.

MADDE -18. Bu Tüzük hükümlerine aykırı hareket eden eczacılar hakkında 6643 sayılı Türk Eczacıları Birliği Kanununa göre işlem yapılır. Olayda 6197 sayılı Eczacılar ve Eczaneler hakkındaki Kanuna aykırılık varsa durum, ayrıca sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bildirilir.

MADDE -19. 6643 Sayılı Türk Eczacıları Birliği Kanununun 39 uncu maddesinin (g) bendine dayanılarak hazırlanan ve Danıştay'ca incelenen bu Tüzük hükümleri Resmi Gazete ile yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE -20. Bu Tüzük hükümlerini Adalet ve Sağlık Sosyal Yardım Bakanları yürütür.

7. KAYNAKLAR

1. American Pharmacy, NS33(4):70-80, 1993.
2. Arda, B.: Tıbbi Etik Eğitiminin Eleştirel Bir Değerlendirmesi. T Klin Tıbbi Etik. 2:80-82, 1994.
3. Arda, B., Pelin, Ş.Ş.: Tıbbi Etik: Tanımı, İçeriği, Yöntemi, ve Başlıca Konuları, A.Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası. 48(3):323-326, 1995.
4. Atabek, E.M.: Tıbbi Deontoloji Konuları. Yenilik Basımevi, İstanbul, s. 9,1983.
5. Aydın, E., Ersoy, N.:Tıbbi Etik'te "Adalet İlkesi" ", T. Klin. Tıbbi Etik. 2(2):61-63, 1994.
6. Aydın, E., Ersoy, N.: Tıp Etiği İlkeleri, T. Klin. Tıbbi Etik. 3 (2-3):48-52,1995.
7. Aydın, E., Ersoy, N.: Klinikte Etik Karar Verme Süreci, T. Klin. Tıbbi Etik. 3 (1):12-16,1995.
8. Bates I, Webb D, Sheridan J. (1994). Teaching and Learning in Pharmacy. Social Pharmacy Innovation and Development (eds) G. Harding-S. Nettleton-K.Taylor.,The Pharmaceutical Pres, London.
9. Beauchamp, T.L., Childress, J.F.:Principles of Biomedical Ethics. 4th ed., New York: Oxford University Press,1994
10. Clouser, K.D., Gert, B.: A Critique of Principlism, J. Med. Phil. 15:219-236,1990.
11. Çeçen, A.: Adalet Kavramı. 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, s.17-24, 1993.
12. Çokar, M. : Dünyada ve Türkiye’de İsteyerek Düşüğün Yasal Boyutunun Etik Açısından Değerlendirilmesi (2006) Danışman: Prof. Dr. Şefik Görkey
13. Çokar, M.: Kürtaj.Babil Yayınları, İstanbul, s.106-108, 2008.
14. Demirdöven, İ.: Felsefe ve Etik Eğitimi, T Klin Tıbbi Etik. 4:91-93, 1996.
15. Eczacılara Önerilen Etik Kurallar, Güncel Eczacılık. 22:12, 1995.
16. Ersoy, N.: Cerrahi Tedavide Hastanın Aydınlatılması ve Aydınlatılmış Onam (Rıza)’nın Alınması ile İlgili Etik Sorunlar. İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul. 1991.

17. Ersoy, N., Aydın, E.: Tıbbi Etik'te "Özerklik ve Özerkliğe Saygı İlkesi", T. Klin. Tıbbi Etik. 2(2):71-74, 1994.
18. Ersoy, N., Aydın, E.: Tıbbi Etik'te "Yararlılık İlkesi", T. Klin. Tıbbi Etik. 2(2):57-60, 1994.
19. Ersoy, N., Şehiraltı, M.: Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Etik Eğitimi. Medikal Etik-4.s128-138.2003.
20. Fletcher, J.C.:Fletcher's Introduction to Clinical Ethics.3rd ed. 2005
21. Forrow L, Arnold RM, Frader J. (1991) Teaching Clinical Ethics in the Residency Years:Preparing Competent Professionals. The Journal of Medicine and Philosophy 16:93-112.
22. Gillon, R.: "Primum non nocere" and the Principle of Non-Maleficence, Br. Med. J. 291:130-131, 1985.
23. Glannon, W.: Biomedical Ethics. Oxford University Press, New York, 2005.
24. Göksel, A.F.: Tıp Dünyamızda Yeni Bir Gereksinim: Mesleki Değerler Forumu, T. Klin. Tıbbi Etik. 2(1)1-4, 1993.
25. Göksel, A.F. : Etik'den Deontoloji'ye (Bağlayıcı Kuralların Oluşumu), T. Klin. Tıbbi Etik. 2(1):1-3, 1994.
26. Görkey,Ş: Etik Komiteler, Sendrom. S.84-97, Şubat 1994.
27. Görkey, Ş.: Batıdaki Tıbbi Etik Eğitime Kısa Bir Bakış. Tıbbi Etik Yıllığı IV, s.67-71, İstanbul, 1995.
28. Görkey, Ş.: Eczacılık Deontolojisi ve Etiği Ders Notları. İstanbul 2002.
29. Güven,T.: Değişen Kavramlar:Tıp Etiği ve Biyoetik. Standart. 46:541:66-69, 2007.
30. Haddad, A.M.: Ethical Problems in Pharmacy Practice: A Survey of Difficulty and Incidence, Am. J. Pharm. Educ. 55:1-6, 1991.
31. Honer, S.M., Hunt, T.C.: Felsefeye Çağrı. İmge Kitabevi, 1996.
32. Kuçuradi, İ.: Etik.Türkiye Felefe Kurumu, Ankara, 1999.

33. Kuhse, H. Singer, P. 2004: A Companion to Bioethics. Blackwell Publishing Ltd.,USA, 2004.
34. Lowenthal, W., Klein III, W.S., Overton, C.P.: Thinking About Ethical Dilemmas In Pharmacy, Am. J. Pharm. Educ. 50:161-164, 1986.
35. Lowenthal, W.: Ethical Dilemmas in Pharmacy, J. Med. Ethics. 14:31-34, 1988.
36. Manolakis, M.L.: Why APHA Should Reject Its Code of Ethics, Am. Pharm. NS31(11): 46-48, 1991.
37. McCullough, L.B. – Ashton, C.M.: A Methodology for Teaching Ethics in The Clinical Setting: A Clinical Handbook for Medical Ethics. Theoretical Medicine 15:39-52,1994.
38. Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi. Meydan Yayınevi, İstanbul, 1972
39. Oğuz, YN.: Psikiyatride Onam ve Aydınlatılmış Onam: Etik, Hukuk ve Bilim Açısından. A.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. Ankara. 1994
40. Oğuz, YN., Tepe, H., Büken, NÖ., Kucur, DK.: Biyoetik Terimleri Sözlüğü. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2005.
41. Örs, Y. : Tıp ve Etik, Tıp Dünyası. 1-2:32-41, 1985.
42. Örs, Y. : Psikiyatrinin Işığında Etik, 25. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi. Mersin, 1989.
43. Örs, Y.: Gelişmekte Olan Bir Kavram: Biyoetik, İstanbul Konukevi Çevresi, İstanbul, s. 130-159, 1990.
44. Örs, Y.: Hekimlikte Etik Sorunları ve Örgütlenme, Demokratik Kitle Örgütleri ve Tabip Odaları: Perspektifler/Sorunlar Sempozyum, ATO Yayınları. S.77-84, 1990.
45. Örs, Y.: Tıpta Deontoloji'den Etik'e, Ekim Forumu. 10:44, 1991.
46. Örs, Y.: Neden Deontoloji Değil de Tıbbi Etik?, T. Klin. Tıbbi etik. 1(1):5-8,1993.
47. Örs, Y.: Tıp Fakültelerinde 4. Bir Boyut: Etik ve Ötesi, Sendrom. s.60-63, Mayıs 1994.

48. Özcömert, G.H., Özçelikay, G., Şar, S., Asil, E.: Eczacılık Hizmetleri ve Etik”, T. Klin. Tıbbi Etik. 4(2):52-54, 1996.
49. Özcömert, G.H.: Eczacılık Etiği ve Türkiye’de Uygulamaları Üzerinde Çalışmalar (1997). Danışmanı Prof. Dr. Sevgi Şar.
50. Özcömert, G.H., Şar, S.: Ankara İli Belediye Sınırları İçersinde Çalışan Hastane ve Serbest Eczane Eczacılarının Eczacılık Etiği ile İlgili Sorunlar Karşısındaki Tutumları Üzerinde Bir Çalışma. III. Tıbbi Etik Sempozyumu Bildiriler Kitabı. S.239-246, 1998.
51. Özcömert, G.H., Şar, S.: A Study Concerning the Attitudes of Community Pharmacists Working Within the Borders of Ankara Municipality Towards the Ethical Proublems Encountered. FABAD J. Pharm. Sci., 23, 147-152, 1998.
52. Özcömert, G.H., Özçelikay, G., Şar, S., Asil, E.:Yararlılık ve Zarar Vermeme İlkelerinin Eczacılık Etiği Açısından Değerlendirilmesi. T. Klin. Tıp Etiği 8:101-104, 2000.
53. Özçelikay, G., Özcömert, G.H., Şar, S., Asil, E.: Eczane Eczacılığı ve Etik. T. Klin. Tıbbi Etik. 5:6-9, 1997.
54. Özçelikay, G., Şar, S., Özcömert, G.H., Asil, E.: Hastane Eczacılığı ve Etik, T. Klin. Tıbbi Etik. 5:68-72, 1997.
55. Özçelikay, G., Özcömert, G.H., Şar, S., Asil, E.: Eczacılık Hizmetlerinde Aydınlatılmış Onam Üzerinde Bir Çalışma. T. Klin. Tıp Etiği 8:28-31, 2000.
56. Özgür, S.: Bilim Etiği, T. Klin. Tıbbi Etik. 3(2-3):53-58, 1995.
57. Potter, V.R.: Bioethics Bridge to the Future. Prentice-Hall, Inc., N.J.1971.
58. Reichenbach, H.: Bilimsel Felsefenin Doğuşu. 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
59. Sert, G.: Muvazaalı Eczane Olgusunun Türk Hukuku, Eczacılık Mevzuatı ve Deontolojisi Açısından İncelenmesi. Havan. 40-45.
60. Sugarman, J., Sulmasy, D.P.: Methods in Medical Ethics. Georgetown University Press, Washington, 2001.
61. Şahinoğlu, S.P.: Hekim Andının Evreleri, T. Klin. Tıbbi Etik. 2(1):3-7, 1994.
62. Şehiraltı, M., Ersoy, N.: Mezuniyet Öncesi Klinik Etik Eğitimi. Medikal Etik- 3.s.123-128.2001.

63. Şehsuvaroğlu, B.N.: Tıbbi Deontoloji. Geliştirilmiş 2. Baskı (Hazırlayan Arslan Terzioğlu), Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, İstanbul, 1986.
64. Teaching and Learning Strategies in Pharmacy Ethics. J. of Pharmacy Teaching, Vol. 6, Num. ½.
65. Tepe, H.: Etik ve Metaetik: 20. Yüzyıl Etiğinde Normatiflik Tartışması. Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, s. 4-8, 1992
66. Terzioğlu, A.: Hekim ve Tıbbi Etik, Tıbbi Etik Yıllığı I, s.9-18, İstanbul 1991.
67. Veatch, R.M. – Haddad, A.: Case Studies in Pharmacy Ethics. Oxford University Pres., New York 1999. Arnold, R.M. – Forrow, L. – Wartman, S.A. -et al.: Teaching Clinical Medical Ethics: A Model Programme for Primary Care Residency. J. of Med. Ethics 1988:14:91-96.
68. Vottero, L.D.: Ethical Principles and A Shared Value System, Am. J. Pharm. Educ. 48(1):406-408, 1984.
69. Weinstein, B.D.: Ethical Decision Making In Pharmacy, Am. Pharm. NS33(9):48-50, 1993.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı	Gülsüm Hale	Soyadı	Özcömert Coşkun
Doğum Yeri	Erdemli	Doğum Tarihi	20.05.1970
Uyruğu	TC	Tel	05333954161
E-mail	ozcomert@yahoo.com		

Eğitim Düzeyi

	Mezun Olduğu Kurumun Adı	Mezuniyet Yılı
Doktora/Uzmanlık		
Yüksek Lisans	Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı	1996
Lisans	Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	1994
Lise	İçel Anadolu Lisesi	1988

İş Deneyimi (Sondan geçmişe doğru sıralayın)

	Görevi	Kurum	Süre (Yıl - Yıl)
1.	Eczacı	Hale Eczanesi	10 yıl
2.	Araştırma Görevlisi	Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi	6 yıl
3.			-

Yabancı Dilleri	Okuduğunu Anlama*	Konuşma*	Yazma*
İngilizce	Çok iyi	İyi	İyi

* Çok iyi, iyi, orta, zayıf olarak değerlendirin

Yabancı Dil Sınav Notu #								
KPDS	ÜDS	IELTS	TOEFL IBT	TOEFL PBT	TOEFL CBT	FCE	CAE	CPE
78								

Başarılmış birden fazla sınav varsa, tüm sonuçlar yazılmalıdır

KPDS: Kamu Personeli Yabancı Dil Sınavı; ÜDS: Üniversitelerarası Kurul Yabancı Dil Sınavı; IELTS: International English Language Testing System; TOEFL IBT: Test of English as a Foreign Language-Internet-Based Test TOEFL PBT: Test of English as a Foreign Language-Paper-Based Test; TOEFL CBT: Test of English

as a Foreign Language-Computer-Based Test; FCE: First Certificate in English;
CAE: Certificate in Advanced English; CPE: Certificate of Proficiency in English

	Sayısal	Eşit Ağırlık	Sözel
LES Puanı			
(Diğer) Puanı			

Bilgisayar Bilgisi

Program	Kullanma becerisi
Office programları	Çok iyi

*Çok iyi, iyi, orta, zayıf olarak değerlendirin